

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 7, 1875.

210—I. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Magyar-gyermő-monostori

BR. KEMÉNY FERENC,

született 1795-ben januárban, meghalt 1875-ben, január 2.

Mire lapunk megjelenik, már végig sajtott a hír szűkebb hazánk bércei közt, hogy az, kinek nevét gyászkeretbe illesztettük: nincs többé! Pántheon helyett, ott nyugszik már a bükkösi családi sírboltban! Az első megdöbbenés már feloldódott; a sohaj elrepült, és sokaknak szemein főlzáradtak a könnyek: és mégis félünk, fölvenni tollunkat, reszkető vonásokkal jelenten annak halálát, „ki hiv és nagy vala.“

Hiszen, munkálkodik mindenki, tesz, fárad abban a körben, melyre a gondviselés elhívta; de szűkkörben és — fájdalom — parányi erővel és parányi ideig. De az a férfi, kinek elvesztésén gyászolunk, egy egész ember-öltő ideig, hosszu ötven esztendőn keresztül állott örökös szolgálatában Erdélynek, akár a fejedelem bizalma, akár hazánk java, egyesek vagy a köznek előmenetele szállította, — és oly fényes talentumokkal, minőkkel csak igen kevesen dicsekedhetnek.

Tudjuk, hogy a gáncs nyelve a sír felett még inkább feloldódik; de az elismerésnek ama koszorúját senki sem tagadhatja meg, hogy br. Kemény Ferenc éppen a legnehezebb, a leggyászosabb körülményekben volt Erdélynek nem csupán reménye, hanem megmentője.

Mi pedig erdélyi evang. reformátusok éppen a legméjebb hálával és a kegyeletnek legszentebb érzelmeivel kell hogy megörökítsük szívünkben annak emlékezetét, ki egy hosszu félszázadon keresztül volt egyházkerületünknek állandóan fő gondnok a szó legtökéletesebb értelmében, mert e szolgálattól ha elvonta is néha más kötelesség-teljesítés, de tőle soha el nem idegenítette, sem vele meg nem únatta. Mint mindenütt, itt sokszorosán egész férfinak mutatta magát mindig, odaadó buzgalommal, vallásos melegséggel s azzal a közvetlenséggel, mely nem csak tiszteletet, de bámulatot érdemelt.

A tiszteletnek méltán megérdemelt koszorúját hát a bükkösi sirra! Sokszor emlékezzünk e törhetetlen jellemre, e méj bölcsességű államférfiura, a vallásos kedélyben gazdag emberre és a szolgálatokra, melyeket anyaszentegyházunknak tett: s lelkesedjünk példáján, követni az ő nyomdokait, melyeket az évek hosszu sora feledtetni nem fog.

Szász Gerő.

A kolozsvári egyházmegye emlékirata a theol. fakultás ügyében.

Tisztelt egyházkerületi közgyűlés!

A t. igazgató-tanács 1874—633 sz. a. kelt leiratában, a folyó évi egyházkerületi közgyűlés 130-ik j.-k. sz. értelmében, fölhívta egyházmegyénket is

vélemény-adásra azon indítvány tárgyában, mely szerint „a nagy-enyedi főtanoda mellett fönnálló theol. szeminárium Kolozsvárra tétessék át.“

Mielőtt igénytelen véleményünket e tárgyban tüzetesen fölfejténők, azon meggyőződésünknek adunk kifejezést, hogy anyaszentegyházunk életében rég óta nem került felszínre ennél nagyobb fontosságú kérdés, mert ez legmagasabb rendű érdekeinkkel s ez

érdekek által parancsolt kötelességeink hosszú sorozatával áll elválatlan kapcsolatban s benső egybefüggésben.

Ily meggyőződésben lévén, nem célunk, a kellő határokon már is túlcsapongott polemikus csatározások számát egygyel szaporítani. Nem követjük azoknak példáját, kik ez indítvány előterjesztése első pillanatától kezdve, mind nagyobb és nagyobb erőfeszítéssel kongatják a vészharangot s úgy a t. indítványozóknak*), valamint mindazoknak, kik az indítvány védelmére szót emelni mernék, a jograblás, a nagy alapító akaratával szemben a szentségtörés, az országos törvények megszegése, stb. Kain-bélyegét igyekeznek — jobb célra érdemes buzgalommal — homlokukra sütni azon jó hiszemben, hogy ha e rekriminációk által sikerülni fog az indítvány egyszerű elvetését keresztül vinni s napirendre térést eszközölni: a kérdést megoldották. Különben is, felejtik az illetők, hogy az igaz ügy nemes fegyverekkel szokta győzelmeit kivívni s a ki ezzel ellenkezőt cselekszik, az elfogulatlanul ítélők előtt felotte kétessé teszi értékét azon ügynek, melynek ily fegyverek használata által szolgálni vél.

De viszont, ez emlékiratunk rendén fölfejtendő indokok alapján, véleményünkkel nem csatlakozhatunk azokhoz sem, kik ez indítványnak — ámbár részünköl annak jogszerűségét föltétlenül elismerjük — változtatlan elfogadását javallják; mert, nézetünk szerint, ez uton sem nyerne a nagy fontosságú kérdés oly megoldást, mely anyaszentegyházunk magasabb rendű érdekeit minden oldalról kielégítené s azokból folyó kötelességeit kimerítené.

Igyekezni fogunk ennél fogva, e kérdés vizsgálatában oly magaslatra emelkedni, melyen az éles ellentétek kibékíthetők, az egymás ellen küzdő pártok izgalmai elnémíthatók. Érvelésünk fő súlyját nem arra fogjuk fektetni: hogy vajjon az anyaszentegyház központi hatalmának jogában áll-e a fölmerült indítványt változtatlan elfogadni, vagy sem; s nem is arra, hogy az anyaszentegyház egyik vagy másik részének java mit kíván: hanem igyekezni fogunk, a kérdést oly vitágításba helyezni, hogy annak fényénél mindazok, kiket anyaszentegyházunk főnállása s virágzása érdekel, átláthassák, hogy anyaszentegyházunk egyetemének közérdekeiben mit kell tennünk, hogy erdély-

részi magyar prot. papságunknak, mint vallásunk s nemzetiségünk egyik öréke, jövődjét biztosítsuk.

E kérdést anyaszentegyházunk történetének, szokásos jogának és irott törvényeinek, a külföldi s hazai példáknak, lelkész-képzésünk jelen állásának s papságunk jövődje követelményeinek szempontjából fölfejteti: ez emlékirat célja.

Az eszmék kitisztázása érdekében szükségesnek látjuk, legelőbb is tájékozó visszapillantást vetni az elmúlt időkre s történeti adatok alapján körvonalozni azon álláspontot, melyet anyaszentegyházunk jobbainak közvéleménye s ennek alapján egyházi főhatóságunk, hasonló természetű kérdésekben, elfoglalt. A múlt a jelennek tanító mestere s annak ismerete legtöbb esetben kijelöli a helyes cselekvésre vezérlő irányt. Hadd lássunk hát, a sok közül, egy intő s jellemző példát a múltból, mely a szőnyegen forgó kérdéssel nem csak rokon természetű, hanem épen annak történelmi előzménye. Értjük teológikum szemináriumunk keletkezésének történetét.

Köztudomásu dolog, hogy az 1848-iki önvédelmi harcot megelőzőtt évtizedekben anyaszentegyházunk a papság kiképzésére aránylag sokkal kevesebb gondot fordított, mint a reformáció első századaiban. Nem is volt teológikum szemináriumunk, mely a papság kiképzésére szükséges különféle tudományok tanítását fölölelte volna. A képzés egész terhét négy főtanodánknál fennállott egy-egy theol. tanszék hordozta s így könnyen elképzelhető, hogy papságunk tudományos képzettség tekintetében mily hátra állott; s ha soraiból mégis váltak ki egyes kitünő erők, melyek az egyházi tudomány és szónoklat terén kiváló helyet foglaltak el azt legnagyobb részben nem az anyaszentegyház által adott képzettségüknek, hanem saját igyekezetüknek s azon önfeláldozó lelkesültségüknek köszönhették, melylyel elhivatásukon csüngöttek. Az akkori időkben méjjen érezték e hiányt anyaszentegyházunk jobbjai s ezeknek sorában az egyes főtanodánknál alkalmazott hittanáraink — Bodola Sámuel, Salamon József, Török János és Kis Ferenc — 1847-ben egy emlékiratot is dolgoztak ki e tárgyban, melynek eredetije egyházkerületünk levéltárában látható. Ez emlékiratban a többek közt így nyilatkoztak:

„Maga a reformáció a tudományok föléledésének szülöttje lévén, tudományos rivelkedést hagyott csaknem végrendeletképpen az ő tovább terjesztőinek,

*) Id. gr. Bethlen János, Tisza László, Kerekes József, dr. Kolosvári Sándor, Demeter Samu, Szabó Ádám, Szentkirályi Gábor.

a nép életében fentartóinak, a vallás-tanítóknak. Hazánk története a közelebbi három században nyilván bizonyítja, hogy nemzetünk meg volt érve a reformáció elfogadására, megőrzésére, s jótéteményeinek élvezésére. Fejedelmi, s országos gondoskodás is korán tétetett arra, hogy minél alkalmasabb vallás-tanítók képezthessenek, a kik különösen két század lefolyta alatt a külföldön gyűjtött ismereteikkel, lehozott könyvekkel, itthon készített iskolai és tudományos munkáikkal időről-időre fentartván és terjesztvén hazánkban a művelődést, az ők képeztetésükre fordított áldozatot gazdag kamattal fordították vissza. A magyar Áthenás protestáns magyar papjaink tudományos művelődésének tükrö, s ha egyfelől Erdély hős fiai sokszor viszszerzik a szomszéd Magyarhonnak a lelkiismeret szabadságát: másfelől Erdély ref. papjai művelték a nyelvet, a katedraik ékesszólást, s adták a magyar irodalomnak és iskolai használatnak a legtöbb kézikönyveket is. Hermányi József, Bod Péter, Benkő József — a múlt századból tömérdek és nagy becsű munkálkodásokkal mindenkor becsülettel említhető nevek — egyházunk vallás-tanítóinak sorából állottak elő. Menynyi tudós dolgozatok maradtak pedig mostoha körülmények miatt sok papjaink szekrényében portúl lepve és eltemetve; a dologhoz értők tudják és megismerik.“

„De a jelen században nagy fordulást vett viszonyok, elébb ugyan a hűzamos háborúból fejlődött akadályok, azután pedig a hosszúságú békeségnek is inkább anyagi érdekekre törő iránya, s az időnek általában a vallásra s vallásosságra károsan dolgozó szelleme nyomasztólag folytak be a papság képezésére, munkásságára, és egész állására. S ma is egyházunkban, fájdalom! a papok tudományos képezése, az előhaldott tudományossághoz képest, nagyon elmaradott s háttérbe szorított. Nem csodálkozunk azonban, ha elgondoljuk, hogy legmérgezőbb rosz akarónk nem vehetne fel ellenünk felemésztebb rendszert, mint a melyet mi magunk a legközelebbi félszázad alatt követünk. Egy szuperintendenciában ugyanis, hol a papok évenkénti újjulása húsz ifjú papoknál többre nem tétethetik, ily kevés számú papi jelölteket négy kolégiumban egy-egy köztanító által képeztetjük és elmulattuk átlátni, menynyivel célszerűbb lesz vala egy helyen s a négy összemunkálásával eszközölni teljesebb kiképeztetést. Félszázaddal ez előtt egész nevelésünk rendszere vallásos szellemű volt s legtöbb ifjaink is nem csak ezen vallásos közszellemen s köz-

intézetben nevelkedtek: de szintugy, mint papságra szándékozott ifjaink a theológiai tanfolyamot végig hallgatták. E mellett, nyitva voltak külföldön számos stipendiumok, és szinte minden napi kijelöltjeink több évi künmaradás alatt megkülönböztetett maguk-viseletével használták azokat. Menynyire máskint vagy-nak a mi időnkben mindezek: csak az nem látja, ki szántszándékosan szeméit a legisztaabb történeti adatok előtt behunyni kíváná.“

„Ideje vagy-on tehát, egyházunk ezen nagy fogyatkozásának orvoslásáru, vallás-tanítóink teljesebb mértékű kimiveléséről, s általuk népünkben a vallásos élet emeléséről komolyan és erélyesen gondoskodni.“

Az általuk javaslatba hozott szeminárium tautervét is kidolgozták. Arra nézve pedig, hogy minő kútfőkből volna ez intézet létre hozandó s fentartandó, a következő javaslatot tették.

„Az enyedi főiskola mellett jelenleg van már két közoktató; a más két profeszszorokat a más három kollegiumok theol. katedráitól kellene áthozni, ottani fizetésüket s üresen hagyott lakásuk házbérét 1000 % egy ezer ezüst Rforintokra kipótolvá — melyre nézve ha egyéb kútfő nem találtatnék, a n. enyedi főiskola pénztárából látjuk, véleményünk szerint, kieszközlendőnek, hogy a köztanítóknak fizetése alapítva lenne.“

„A mi illeti a mindenik kolégium mellől egy helyre gyűlendő theológusok segedelmezését: az enyedi főiskola kenyeret és szállást adna a szerint, mint magukat szorgalmukról ismertetnék; minden theológusokat illető javadalmakban is egyiránt részeltetné őket. Ezen kívül, mindenik kolégium a nála lévő, s theológusokat illethető javadalmakat a kebelében tanult ifjaknak designálná, vagy az ilyen alapítványok is központosítottatnának.“ *)

(Folyt. következik.)

A moldova-oláhországi miszsió bizottság működése.

Réty, december 20, 1874.

A Moldova-Oláhországban levő miszsióbéli egyházak viszonyainak tanulmányozására s lehető szervezésére kiküldetvén az erdélyi egyházkerület igazg.-tanácsától múlt év június 4-én 476 sz. alatti rendelete, illetőleg határozata által: e megbízásunk folytán utazásunkat megkezdettük a közelebbi október 19-én s bevégeztük november 7-én.

*) L. az ev. ref. egyházkerület levéltárában 1847—228. sz. a.

A bizottság tagjai sepsii ref. egyházmegyei algondnok ml. Antos Ferenc ur és alólírott.

A jegyzőkönyvek összeállításával most midőn nem csak készen vagyunk, de a kiküldő testülethez minden irományainkat, s jegyzőkönyveinket fölterjesztettük: sietek, az olvasó közönségnek is tudomására juttatni eljárásunkat, működésünket s a helyszínen tett észleleteinket. És most azért; mert hirlap utján közzé tenni ezeket addig, míg a kiküldő testületnek nem számoltunk be, nem csak ildomtalan, sőt inkorrekt eljárásnak tartottam volna, hirlap utján tenni a tudósítást. Most tehát, miután már az igazgatótanács asztalán áll a jegyzőkönyv s a kiküldő testületnek beszámoltunk, következik, hogy az olvasó közönséget is értesítsük ottani eljárásunkról, mert természetesen előbb a kiküldő testületnek kell tudni az egészet, nem pedig a hirlapnak.

Az utazás nagy bajjal és nehézséggel jár s ha még azon kellemetlenség is beáll, hogy némelykor és némely helyen nem tehet eleget a megbízott az utasításnak, lehangolja a kedélyt; azért mi terveket álitottunk meg s terveink között egyik nevezetesebb mozzanat az vala, hogy előre mindenüvé táviratot s még leveleket is küldöttünk, hogy előre készülhessenek; de mind ennek dacára, gyűlést összehíva együtt se találtunk, mindenütt várakozni kellett a gyűlések összehívásáig s utazási tervünket nagyon megváltoztatta a bukaresti egyház ügye, hol kétszer kellett megjelenni.

Megérkeztünk Ploestre octób. 21-én; előleges értesítésünk dacára is, melynél fogva a gyűlést az nap d. u. kell vala megtartanunk, 22-én d. e. 10 órára hívták össze, a mikor előbb templomozást tartottunk, s templomozás után a gyűlés megkezdett a templomban s folyt d. e. 11 órától fogva d. u. 3 óráig; e szerint, az nap nem mehettünk tovább; minden a maga rendje szerint pontosan végeztetett, elfogadta a gyűlés az erdélyi egyházkerület főhatóságát, elfogadta a presbiteriális alapszabályzatot s a szerint megválasztotta a presbiteriumot, gondnokot, egyháziakat és mi fel is eskettük hivatalosan a gondnokokat külön, a presbitereket együttesen s az egyháziakat is. A jegyzőkönyv vizsgálata nyomán megtaláltuk a jegyzőkönyvben, hogy a papnak felmondottak azon feltétellel, hogy ha fizetését nem tudják előteremteni, kénytelenek elbocsátani, mely eseményt rögtön jelentettük az igazgatótanácsnak s az igazgatótanács legközelebbi ülésében határozott és utalványozott 100 frot papi-fizetés potlására.

Az egyház-tagok között sok jó akaratot, lelkes buzgalmat találtunk; de minden buzgalom mellett is a felmondás a pappal megtörtént, mivel kevesen vannak fizető tagok, s azon kevesek eleget fizetnek, mert 4 első-osztályos tag fizet személyenkint egy évre 3 aranyat; 4 második-osztályos tag 2 aranyat; a többi 1— $\frac{1}{2}$ aranyat, ilyenek pedig vannak 12—15 között.

Ploest körül van 4 város, Buzeo, Vallin, Tirgovest és Kimpina, ott mindenütt vannak ref. hívek s minthogy Ploest ezeknek csaknem központján van, szükség lenne, Plo-

esten egy központi miszsió anyaegyházat állítani, honnan egy erélyes miszszionárius felügyelné az e környéken levő híveket is, és Ploest mellett e tekintetben nem csak a központság szól, hanem az is, hogy szép papi lakja, szép temploma és iskolája van, a papi lak és templom egy fedél alatt, a jószág igen szép helyen van a városban, éppen szemben a most diszesen épülő vármegye házával; a többi említett városokban nincsen templom és papilak.

Kuriosumként följegyzem azt is, ámbár sem a jegyzőkönyvben, sem egyházi főhatóságunkhoz tett felterjesztésünkben nem adtunk annak kifejezést, hogy a bukaresti egyház némely tagjai azon javaslatot is tették, hogy Ploest is affiliáltassék Bukaresthez: hihető azért, hogy korlátlan hatalmát arra felé is érvényesíthesse.

A ploesti egyház-tagok között buzgóságukért megérdemlik az említést gondnok Hönig János ur, ki az egyház épületeit évenként saját zsebéből biztosítja tűz-kár ellen, Kún Sámuel és Virág György, kiknek buzgósága és áldozat-készsége lelket önt más tagokba is; egy szóval: Ploest megérdemli, hogy az erdélyi egyházkerület figyelmet és gondot fordít oda. Ily eredményes első működésünk kedvet adott nekünk, s midőn szívélyes búcsut vettünk a ploesti buzgó egyház-tagoktól, jó eredményre voltunk feljogosítva ezutánra is.

Kisantal Sámuel.

(Folyt. kövekezik.)

Az igazgató-tanács nagygyűléséből.

Kolozsvártt, január 3-n, 1875.

Elnök: nmlt. Gr. Mikó Imre. Jelenvoltak: Nagy Péter, püspök, Benkő János, Gyarmathy Miklós, Ince Mihály, dr. Kolosvári Sándor, Lészai Ferenc, Pogány György, Sárkány Ferenc, Szabó Ádám, Szász Béla, Szász Gerő és Bodor Antal, titkár.

1) A folyó tárgyak előadása előtt Szász Béla, igazgató-tanácsos, egy iskolai fegyelmi ügyet kíván főlemlíteni azon felelősség tudatában, melylyel az ig.-tanács a közvéleménnyel szemben tartozik. A nagy-enyedi főtanoda ifjúsága ugyanis a mult szorgidőn táncvigalmakat rendezett minden héten, s midőn a tanári kar e táncvigalmak megszüntetését rendelte el, az ifjúság gyűlésileg nyilatkozatát, hogy a táncmultságok rendezésétől el nem áll, s „a tanári kar találja módját, hogy az ifjúság akaratával ellenkezésbe ne jöjjen;“ a rektor az ifjúság írásos nyilatkozatát ugyan el nem fogadta, de a táncmultságok tartása csak tovább folyt minden héten, sőt a végén maguk a tanárok is megjelentek ez általuk betiltott multságokon. Felszólaló ugyan nem barátja a tanodai fegyelemtulsgizorúságának, de megköveteli minden tanári kartól, hogy egyszer meghozott határozatainak érvényt is szerezzen; indítványozza tehát: hogy ama főtanoda tanári kara szállíttassék föl jelentés-tételre. — Elnök önmlga kijelenti, hogy neki, mint ama főtanoda főgondnokának, szintén van tudomása ez esetről s már kért is felvilágosítást a tanári kartól, mit megnyervén: kéri az ig.-tanácsot ez

ügynek még most a gondnoki hatáskörben hagyására ; szükség esetén majd maga fog ide jelentést tenni. — A határozat az értelemben mondatott ki.

2) Tárgyalás alá vétetett a moldva-oláhországi miszsió ismertetésére kiküldött bizottság jelentése, mely szerint Bukarest kivételével mindenik egyh.-község egyházkerületünk törvényei szerint szerveztettek. A ploesti, galaci, szászkuti és pitesti egyházközségek mint anya-egyházak jelenlegi fentartása iránti intézkedések megtételével, a ker. közgyűlés jóváhagyása reményében, a braillai egyházközség a galaci anya-egyházhoz, a krajovai egyházközség a ploesti egyházközséghez affiliálnak. Az anya-egyházakban a papi állomással a tanítói állomás is egyesítetik, a leány-egyházak utasítatnak annak kimutatására, hogy mennyiben képesek a tanítói állomás felállításához s fentartásához járulni, hogy a miszsió alapból a szükségelendő segély tekintetbe vételével azok rendszeresítése felett határozhasson. A ploesti egyházközség adosságai fedezésére 200 frt. segélyben részesítetik; Márk Mózes, szászkuti lelkész évenként 100 frtban; a szászkuti egyházközség 50 frtban; Teleki Mózes, galaci tanító, a papi, illetőleg tanítói állomás rendszeresítéséig 1875 évtől kezdve havonként 12 frt. segélyben részesítetnek. Egyidejűleg a kultusz-miniszterhez felterjesztés intéztetik Galacon egy a katolikusokkal közös magyar iskola felállítása végett, hol a megválasztandó ev. ref. lelkész évi 300—400 frt. segély mellett tanítana.

3) Gyárfás Domokos mint a n.-enyedi főtanoda ügyében kiküldött egyh.-ker. bizottság elnöke, Kovács Gyula

volt erdős az iránti panaszára, hogy rég beadott számadásai maig sem vizsgáltattak meg: tudatja, hogy a kérvény kelte után t. i. december 8-án tartott egyh.-ker. bizottsági gyűlésen tárgyalatván, hogy Kovács Gyula volt erdős számadását nem adta be, határozatot, hogy ha ujlagos felszólításra sem adná be: per útján fog számadása beadására kényszeríttetni. Azon számadásokat, melyeknek megvizsgálását kérelmes sürgeti, be sem adván, a kérvény visszautasítatik.

4) A dálnoki egyházközség felekezeti iskoláját felsőbb jóváhagyás nélkül feladta; közös községi iskola használatra iskola szobáit, iskola felszerelvényelt és készleteit átadta. Az egyházközség ezen eljárásáért rendre utasítatik s a kultusz-miniszterhez felterjesztés intéztetik az illető tanfelügyelő szabálytalan eljárásáért s a tanszobák s felszerelvények átbocsátásáról utólagosan készített szerződvény az adott utasítás szerint újból szerkesztés végett visszaküldetik.

5) A kolozsvári főtan. előjárósága beadja nyilatkozatát főkörmányszéki nyuglm. titoknok Kovásznai József által tett panaszra vonatkozólag, melyben a felhozott gyanúsításokat visszautasítja. A leküldött panasz visszazárásával a kultusz-miniszterhez a nyilatkozat értelmében felterjesztés intéztetik.

6) A kiküldött bizottság beadja az iskolai és családkönyvi kimutatás mintázatát. Elfogadtatnak.

— Előadatott még ezen kívül 6 ügydarab.

Bodor Antal,
titkár

TÁRCA.

A vatikán istene. *)

I.

Azt hiszik tán önök, hogy Róma földjén tökéletesen ki van irtva és megsemmisítve a pogányság? Lakásomhoz közel emelkedik égnék az istenek pantheonja. A katolikus szellem nem elégedett meg azzal, hogy a főtemplomot a keresztyén főtemplomok anyjának sorába emelje s mint egy diademet hatalmába kerítse: hanem, minden szentek templomává avatta azt. Az ima elhal az ajkakon e templomban. Sokkal több világosság hat keresztül az övön, mely a kupolát koszoruzza, hogy sem képes lenne a lélek magát áhítnak és elmélkedésnek átengedni. A főszentelt oltárokkal megtöltött és templomná alakított cordovai nagy mecset is tiltakozik az ujtások ellen s méjjen sohajt fel régi vallása után.

Igy van ez mindennel Rómában is. Csak átalakult itt pogányság, de nem semmisült meg. Az év hónapjai, s a hét napjai, melyek a hajdani istenségek és császárok neveit viselik, főtartották a régi római idő-számítást és a neolatin népek egyike sem merte elfogadni a francia köztársas-

ság naptárát, mely azt lehet mondani, magából a teremtésből van szerkesztve. A téli és nyári naptérítőket a klasszikus ünnepélyekhez hasonló ünnepekkel üljük meg. Gyergyaszentelő-Boldog-Aszszony napjának ünnepei, mint a luperkáliák, a világosságnak vannak szentelve. A római ugy lobogtatja a fáklyát a pápák uralma alatt, mint lobogtatta a császárok korában, és a dicsénekek, melyeket hangoztat, nem sokban különböznek azoktól, melyeket hajdan énekeltek. Midőn a pápa hord-székén arannyal és ezüsttel átvert ruhába öltözve, fején a ragyogó arany tiarával, kezében értékes püspök-pálcával, lábainál a bibornokok és püspökök pompázó öltönyű legióival — elhalad, a lélek visszaképzeli magát azon napokra, midőn a császárok Syriából visszatérve, magukkal hozák az örök városba kelet pompáját és szokásait.

Célom bizonyára nem az, hogy küzdelemre keljek a katolikus szellem erénye ellen, vagy hogy azokat tagadjam; hanem csak is azon eredetiséget tagadom meg tőle, melyet annak tulajdonitnak azok, kik nem tudják, minő befolyást gyakorolt az ó-kor szelleme a keresztyénségre, mely mindent összevéve, nem volt egyéb, mint annak folytatása, vagy bizonyos tekintetben megtisztítása. Az Ige platonico-alexandriai fogalom és alapjául szolgál a keresztyén hitnek. A hő-

*) Castelar Emilnek „A művészet, vallás és a természet Olaszországban” című könyvéből.

sők istenítése helyére a szentek kanonizációja lépett és katolikus költőt vélünk hallani, midőn Lukanus elmondja Pompejus sirja fölött, hogy mikint fognak esdekelní majd a boldogok előtt azok, kik vonakodtak tömjényt áldozni a kapitolium isteneinek. A pokol pogány alkotás, mint a hogy a roszt szellemek a mágusok alkotásai. A sátán a manichaeismuson ment keresztül, mielőtt a keresztyénségbe átment volna. A messiási remények inkább általánosak, mint kizárólag zsidók voltak Krisztus megjövételének századában. Mikor sz. Ján. a menyeyei jelenések könyvét írta, akkor irtak a stoikusok is, és mindkét fölé egyidejűleg hangzottak föl a kétségbeesés kiáltásai, miután ugy a pogányok, mint a keresztyének világában egyidejű volt a vallási borzalom, melyet a világ közelgő végétől való félelem ébresztett. Csodálkozunk az ó-kori istenek számán. Az istenek az angyalok által cseréltettek föl, mint sz. Ágoston maga mondja: „Deos, quos nos familiares angelos dicimus. Mire való tehát az a gyűlölet az ó-kor és azon eszmék iránt, melyek nemességünknek mintegy cimeraizsait és saját eszméink geneológiáját képezik?

Nem részestülünk-e mi is tisztító vízben; nem töltjük-e meg kápolnáinkat zászlókkal; nem bírnk-e mi is a görögök (Athén által évenként Delosba és Delphibe küldött theorok) körmeneteihez, zarándoklásaihoz hasonló körmenetekkel? Nem gyujtunk-e mi is öröm-tűzeket sz. János éjjelén, mint a rhodusiak, vagy korinthiek és a görög gyarmatok nagy alapítói? Mi nem állottunk fel rögtön a teremtés mezején, épen ugy nem, mint a holygó, melyen lakunk, s mely maga is a századok és nemzedékek műve.

Innen van az, hogy midőn láttam a pápát, az örömrivalgások és határt nem ismerő fényűzés közepette vonulni el ama diadalívek alatt, melyeknek folytatása a vatikánt képezi, nem állhatám meg, hogy azt ne mondjam magamban, miszerint ez általános nagy hatalom kevésbé származott a keresztyén és főleg az első korszakban demokratikus szellemből, mint inkább Rómának a világ többi városai felett kivívott felsőségéből.

Hol van az a birodalom, melyet IX. Piuséval össze lehetne hasonlítani? A pápa birodalma többé nem földi; a forradalom először csak Rómára, azután meg csak a vatikanra szorította sz. Péter uralmát. De azt, a mi megmaradt, senki sem képes elnyomni, mert nem uralkodhatik az emberi lelkiismeret fölött és mert nem bír elég tekintélyvel arra, hogy az ég eszméinek és gondolatának tolmácsa legyen.

Soha egy pápa sem merte számításból kihagyni, mellőzni a világ-egyházat, az ünnepélyesen összehívott közssinatot, midőn arról volt szó, hogy egy új hittételt proklamáljon, egy oly transcendentális dogmát, minő pl. a szepölőten fogantatásról szóló is, mely azon kívül, hogy kivesz egy teremtményt az általános emberi törvények alól, a keresztyénség fölébe egy új vallást helyez, melyben azon magaslatig emel föl egy teremtményt, hol egyedül csak a teremtő ragyoghat.

IX. Pius hosszasan uralkodott. Elődének az öreg XVI. Gergelynek nem volt ekkora természet fölötti hatalma; da-

cára a lelkiismeretek feletti isteni hatalmának, Krisztus menybemenetelének ünnepén náthát kapott, mely aztán nem sokára sirba is vitte. Rossi a következő szavakkal jellemzi e pápát: „osztrák patriarkha.“ Igen természetesnek látszik, hogy a pápa-választáskor az ajkak imákat rebegjenek, az oltárokat tömjényfelhők vegyék körül s hogy a hivek minden kitelhető módon kérjék az isteni segílyt, mely elkerülhetlen egy jó választásra; azonban, IX. Pius jelöltségének győzelemre juttatására a határokon tűzerezedek és Ancona vízében osztrák hadibajók hozattak mozgásba. Ha a szárazföldi és tengeri hadseregek, mint az ég angyalai nyomultak előre, a különböző nemzetek, főleg Franciaország és Ausztria követei nem kevésbé fáradoztak e tekintetben. Az egyik, Piemont képviselője, ki lázas tevékenységet fejtett ki és Broglia gróf szavai szerint, csaknem a szentlélek hatalmát tulajdonítá magának, vetoját jelentette be mindazon bibornokok ellen, kik azon gyanúban álltak, hogy a jezsuitákhoz, vagy Ausztriához szitnak; míg viszont az osztrák nagy követ azon bibornokok ellen tiltakozott, kik azzal voltak gyanúsítva, hogy Franciaországgal és a modern szellemmel rokonszenveznek. Ez utóbbiak közt volt Mastai bibornok is, ma már IX. Pius; és ha egy egyházi fejedelem, ki az utóbb említett követ vetojának formulázásával volt megbízva, idejekorán érkezik a konklavába, soha-de soha sem választották volna meg Mastait pápának.

A bibornokok 1846. június 14-én gyűltek össze a Quirinálban. XVI. Gergely az előtt néhány nappal temetett el; holttetemét bántalmazta, emlékét sértette a nép. A konklave a Quirinál termeit választá a vatikán termei helyett, mert habár minden helyen számított is a szent lélek sugallatára, attól tartott, hogy a kiválólag pápai termekben az isteni ihlet nem lesz elegendő arra, hogy ellenállhasson a ház, a csáb kitörésének.

A körmenet alatt, mely tartott ama templomtól, melyben a konklave összegyűlt, a Quirinalig, hol bezárkozott, a bibornokok tökéletesen megfeledkeztek ama tiszteletéről, melylyel önmaguk iránt tartoztak: néhány csepp eső esett, ők ezért teljes rendetlenségben és minden tekintély nélkül rohantak a palotába. Végre, jött a szavazás órája. A konklave megoszlott.

A többszöri szavazás elkerülhetlenné lett. Egy bibornok sem kapta meg a harminchét szavazatot, mely szükséges arra, hogy a trónra léphessen s onnan az ég akaratát tolmácsolja. IX. Pius szedte össze a szavazatokat s a mint olvasta a szavazat-jegyeket, szeméből a keserűség könnyei csordultak ki, ereje gyengült, hangja remegett, kebléből méjj sohajok küzködtek fel, attól tartván, hogy elájul, egyik társát kérte fel, hogy helyettesítse, aztán egy rejtett helyre vonulván vissza, arcát kezével takará el. Nem sokára hírül adák neki, hogy meg van választva. Mielőtt hivatalosan kiáltatott volna, Mastai minden bibornokot kérve kért, hogy távolítsa el ajkaitól a keserű poharat; mintha előre érezte volna, hogy ő lesz az utolsó pápa-király. De a konklave nem hallgatta meg kívánságát; megerősíté őt magas méltóságában. IX. Pius belenyugodott, térdre borult egy oltár

előtt s félóra hosszig forron imádkozott, aztán visszatért a szent kollegiumba s a szentlélek a pápa fejére, mintegy földi fészkeire szállt.

(Folyt. következik.)

VIDÉKI ÉLET.

Egy ref. népiskola megnyitási ünnepélye.

Kutyfalva, dec. 21, 1874.

Sokáig haboztam, egyházunk egy érdekes eseményét, vajjon leírjam-e; ne írjam-e? Hiszen, ily esemény — hála fölébredésünknek — csaknem mindennapi. Midőn olvassuk az egyetemek, felsőbb intézetek, magasabb iskolák fényes és ünnepélyes megnyitását: önkénytelen érezzük a szerénységet, egy kis ref. népiskola megnyitásának elhallgatására. Pedig ez is tényező, itt is van ünnepély, itt is találkoznak lelkesedéssel, egyszerű és tiszta szívből jött buzgósággal. Ez utobbiak voltak az okok, melyek arra ösztönöztek, hogy én is írjam le e becses lapokban, a kutyfalvi ref. népiskola megnyitásának ünnepélyét.

Október hó 26-án, reggel 10 órakor, a marosmenti járás-gyűlés ünnepélyesen megjelent az újonnan épített iskola-teremben. Ezután jött a helybeli egyházi előljáróság, a szülők, egyház-tagok népes számmal. Belépve az új iskola szobába, kellemesen hatott a tanulók teljes számu jelenléte, a kik csinos ülőpadokban, fokozatos magasságban, s tiszta öltözetben ültek. A tanulókkal szemben, a tanító állványa csinos asztali szekrényvel, buzdítólag hív a tanításra; míg a könyveket tartalmazó kis könyvtár szerényen áll az ajtó mellett. A fali olvasó táblák, térképek s egyéb taneszközökre pedig teljes világosságot bocsát a keleti oldalon levő három nagy ablak. S a hajdanában tapaszos talajon csoszogó lépések most oly önelégülten kopognak végig a pádimentomon. De lassan a léptekkel, ime kezdődik az ünnepély.

Járási elnökünk, t. Bitai Mátyás, m.-bodoni lelkész, a tanítói állványra lép, s komoly, ünnepélyes hangon üdvözlí az egybegyűlteket, örömét nyilvánítja az új iskola létrejövésén, kérve isten áldását és segedelmét erre. Az ünnepélyt megnyitja.

Ekkor a növendékek felállva, tiszta és szabatos hangon énekelték „Hazánknak rendületlenül légy hive, oh, magyar“ mit az egész gyülekezet fennállva, áhitattal hallgatott végig.

Midőn elhangzott a szózat, a helybeli pap — e sorok írója — lépett az állványra s egy előre kidolgozott népies felolvasást tartott. A tanulás szükségét és hasznát történelmi példák által felvilágosítva, a nép által könnyebb megérthetés végett egy párbeszédben fejtette ki, mely egy tanulatlan és egy tanult falusi ember között folyt le. Amaz minden szokásos érvet felhoz a tanulás ellen, míg ez saját élete példájából győzi meg azt az egyes tantárgyak gyakorlati hasznáról, s rábírja a tanulatlan embert gyermekei iskolába jártatására, mit ez meg is tevén, szép sikerét tapasztalta.

E felolvasás után, a növendékek kettős hangzattal énekelték „Isten áld meg a magyart“ mit a jelenvoltak ismét fennállva, hallgattak végig.

Most a helybeli tanító Olosz Domokos foglalt helyet a

tanítói asztalnál és egy jó iskola szükségéről s ez új iskola történetéről tartott felolvasást. Előadta ebben, hogy egyházunk sokáig ingadozott e kérdések között: vajjon községi, avagy felekezeti iskolához nyilatkozzék, míg végre saját érdekei megvédése tekintetéből, az utóbbi felállítását határozta el.

A mi mindenütt, úgy itt is fő kérdés a pénz volt. Egyházunk az építés kezdetén alig rendelkezett 50 frttal, az épület pedig terv szerint 700 frtra volt előirányozva. A roppant hiányt csak hasonló buzgóság enyészthette el. S mi történt e végre? A hivek önkint vállaltak magukra 2—2 frt. rovattal, az alapkéért 50 kalangya buzát arattak, az épület-fákat M.-Vásárhelyről szekereikkel haza szállították, a gyalogosok vakolat-munkáért 1 frt. 40 kr. o. é. rovattal vállaltak ismét házankint magukra. Ezekon kívül, minden napszám-munkát teljesítettek.

Következtek az egyesek által tett ajándékozások elősorolása u. m. volt haszonbérlet. Barth Tamás, jelenleg sz.-medgyesi lakos, egy épületet minden fájával. Gr. Degenfeld Lajos 6 nagysága 10 frt, Karácsoni Sándor, 5 frt, Bede és Magyarai 5 frt, Nagy Domokos 5 frt, Bihari Zsigmond 2 frt, Szlavik Zános 2 frt, Herc Antal 2 frt, br. Radák 2 frt, Katona János 2 frt, Zsigmond János 2 frt, Olosz Domokos 10 szál deszkát, Bede és Magyarai haszonbérlet urak ismét 5 szál deszkát, Landau Ábrahám 20 krajc., Salamon Izrael 50 krajcár.

Miért a fennírott adakozó urak fogadják egyházunk hála köszönetét.

E buzgóság eredménye lón, hogy alig öt hó alatt új iskolánk és kapcsolatosan két tanító-szóba elkészült s használatnak átadatott.

Midőn ezeket a tanító előadta, s az adományosok a gyülekezet által megéljenzettek, a növendékek ismét kettős hangzatban azon kedves gyermek-éneket dalolták: „jó gyermek vagyok, de én is már foglalkozom“ és ez ének hangjai mellett a gyülekezet öröm sugárzó arccal távozott; de csak azért, hogy ősi szokás szerint egy áldomással végezze be sok fáradságával készült iskolájának megnyitási ünnepélyét.

Igy végződött ez ünnepély. Nem volt szándékom, ily hoszadalmas leírás; de oly kedves és megható ünnepélyt nem ültünk még egyházunkban ez ideig, azért legyen megbocsátva, ha türelmét fárasztám e lapok olvasóinak.

Nagy Domokos,
kutyfalvi ref. pap

KÜLÖNFÉLÉK.

— Néhai br. Kemény Ferenc temetése folyó hó 4-én d. e. 11 órakor akkora részvét mellett történt meg, a minőt rég óta nem látott Kolozsvár, de a minőt méltán megérdemelt a nagy halott. Minden nemű hivatalok testületileg jelenték meg, s egyáltalában Kolozsvárnak minden számba vehető intelligens embere jelen volt, tisztességet tenni az elköltözöttnek, ki immár a bükkösi családi sirboltban aluszsa örök álmát. A gyászszertartást Szász Domokos végezte. — Egyszersmind megemlítjük, hogy az igazgató-

tanács határozata értelmében folyó évi ápril. 11-én fog megtartani az országos gyász-istentisztelet egész egyházkerületünkben, holott az egyházmegyék központi helyeiken, a püspöki vizsgálat alatt levő egyházak s egyáltalában a nagyobb ekkleziák isten-tiszteletet fognak tartani, megörökíteni annak emlékeztét, ki egyházi életünkben halhatatlan érdemeket szerzett magának. Nyugodjék csöndesen!

= **Ó-év utolsó napján** a kolozsvári egyház konzistoriuma, a főtanoda tanári kara, és számos résztvevők jelentek meg főt. püspök úrnál és szerencsételték a beállandó újévet; újév reggelén pedig főt. püspök úr vezetése alatt gr. Mikó Imre egyházkerületi főgondnok úrnál jelent meg a tisztelgők nagy száma, s üdvözlék a beállott új esztendőt. Elkésve bár, de jó kívánatainkat, melyeket akkor elmondotunk, most ismétljük mi is olvasóinknak azon forró ohajtással, vajha ez esztendőt a szerencsések közé számíthatnók; vajha roményeink, aspirációink győzedelme tenné feleldhetlenné egyházkerületünk életében.

= **Kolozsvári egyházunkban** az elmúlt 1874-iki évben született 236 fiu és 206 leány, összesen: 442 gyermek. Házassági szövetségre lépett 91 pár. Meghalt a férfi nem 213, a nő nem 180, összesen 393 egyén; így hát a születtek száma felülmuta a halottakét 49-el.

= **Egy kis statisztika a sz.-somlyói ev. ref. egyház életéről.** 1) Született: a) fiu: a) törvényes 19, b) törvénytelen 2 = 21. b) leány: a) törvényes 21, b) törvénytelen 2, = 23. Összesen = 44. 2) A rom. kath. hitből ev. ref. vallásu lett 1. Összes szaporodás = 45. 3) Meghalt: a) férfi 46, b) nő 29, = 75. Idegen volt ezek közül = 6. Apadás 69. Apadási többlet = 24. 4) Összesesküdt: a) hitünk sorsosai közül 10 pár, b) rom. kath. sokkal vegyesen 14 pár, = 24. 5) Az urasztalához járultak az év folytán: a) bőjfé vasárnapján 67-en. b) Husvétban 169-en. c) Pünköstben 125-ön. d) Uj kenyérré 71-en. e) Uj borra 39-en. f) Karácsonban 118-an. Összesen: 589-en. Szil.-Somlyó jan. 1-én, 1875. Nagy László, ref. pap.

= **Roma locuta est.** Megjelent a debreceni „Evangyeliomi protestáns lap.” Mi nem voltunk féltékenyek rá s annak idejében közöltük felhívását egész terjedelmében, valamint most is felemlítjük. — Olyan orthodoxus, mint a parancsolat s ezt még csak nem is áttolja bevallani egészen nyíltan. Szép szavak mezében, s bevonna a protestantizmus jelszavaival, akár csak a „Religiót” olvasnók. Magyarországon ez az első eset, hogy a reformáció áldásai megbotránkozás kövéül vannak felhasználva, mely elég elszomorító lenne, ha nem tudnók, hogy igen kevesen vannak, kik a debreceniek ultramontanizmusának örülnének. Különbben pedig, a meglehető csinnal kiállított, betűhittet valló heti lapot mindenki megszerezheti 6 forintért. Ez bizony nem sok egy ilyen kuriozumért!

= **Szives kérelem.** Egyházi beszédeink előfizetőit egy kis türelemre vagyok kénytelen felkérni, mivel a beszédek kinyomatása nem egészen tőlünk függő akadályok miatt késik és mi ígretünk teljesítésében nem lehetünk pontosak. Azonban, a nyomtatás már akadály nélkül foly s reményem, hogy a jövő hó 1-ső napjaiban szétküldhető lesz. Egyszer mind felkérem mindazokat, kik „előfizetési felhívást” kaptak: sziveskedjenek ez iveket e hó folytán — habár üresen is — visszaküldeni. Az előfizetés s az előjegyzés e hó folytán még elfogadtatik. Sz.-Somlyó, január 1-én, 1875. Nagy László.

= **Észrevétel.** Bod Károly ur egyházmegyei értesítésére. Megütöközve látom e „közlöny” 207—51. számából,

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvárt.

hogy B. K. ur engemet, mint tanító-egyleti elnököt, gyanúsít, velem gúnyolódik s kötekedik. Eljárását sajnálattal veszem tudomásul anynyival inkább, mert B. K. ur nekem tanár-társam. Sz.-Udvarhely, dec. 27, 1874. Szakács Mózes,

KÖRÖZTETNEK.

5—1875.

I. Küküllői egyházmegyénkben az erzsébetvárosi lelkeszi állomás.

Evi jövedelme:

1.) A hallgatóktól 150 frt, 65 kr., az egyház pénztárából fizettetik 2.) 1000 frt tőke 8 1/2%-kos kamata = 80, frt. 3.) Konsistoriale beneficium 7 frt, 4.) Teleki Juliánna főle kamat 2 frt, 45 kr. 5.) Keresztelésért 20 kr. 6.) Esketésért 1 frt, 5 kr. 7.) Temetésért 1 frt, 5 kr.

Kanonika porció:

1.) 2 hold 2095 □ öl első osztályu szántó, minden évben használható. 2.) Kaszáló 1135 □ öl első és második osztályu, minden évben használható. 3.) A temető füve, egy szekényi szénára való.

Sz.-Ernyéről:

15 véka elegybúza, vagy rozs és 15 véka csős török-búza.

Keresdről:

1.) Gr. Bethlen Gábor udvarából két köből búza és 2 öl fa, és minden kimenetkor 2 frt. fuvarpénz. A fát beszállítják a besei és földszini hallgatók, kik egyebet nem fizetnek.

Almákerék:

A Haller udvartól (ad personam) jár két köből búza és két öl fa.

Pályázati határnap február. 15.

A folyamodványok küküllői esperes t. t. Benedek Ferenc aa.-hoz, Haranglábra (u. p. D.-Szt.-Márton) küldendők.

II.) Küküllői egyházmegyénkben a kóród-sz.-mártoni lelkeszi állomás. Javadalma.

1) 42 kalangya búza. 2) 105 véka szemes török-búza. 3) 83 veder és 4 kupa bor. 4) 147 véka zab. 5) 49 szekér fa, de a melynek szekere 40 krral megváltható.

Kanonika porció:

1) 7 hold 1157 □ öl szántó. 2) 2 hold 1129 □ öl kaszáló. 3) 699 □ öl, mintegy 80 veder bort termő szőlő, Az őszi vetés alá a földeket az egyház tagjai mivelik meg, be is vetik; a pap csak magot és élelmezést ad a munkásoknak.

Ha bor- vagy zabtermés nem lenne: fizetik a piaci áron egy ötöd rész híjjával.

Napszám van 26. Tisztességes lakás veteményes kerttel és gazdasági épületekkel.

Pályázati határidő február. 15.

A folyamodványok küküllői esperes t. t. Benedek Ferenc aa.-hoz, Haranglábra (u. p. Dicső-Szent-Márton) küldendők. Kolozsvárt, január 6, 1875. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

Nyílt posta.

1) Dályáról „többen” aláírással egy cikket vettünk; de nem közöljük; mert fiskális pert kell az olyan embernek a nyakába akasztani és elcsapni, nem pedig a nyilvánosság előtt piszkolodni.

2) M.-Bogát. T. J. urnak. Ez a nyomoruságunk mindennel, hogy mások után indulunk, s nem a magunk józanese és a szükség által parancsolt helyzet követelménye után. Elég szomorú!

3) Kémer. K. A. urnak. Fele tavalra iratott.

4) Bethlen. Cs. J. Egyik restál. Találjatok ki, melyik? Boldog ujesztendőt!

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 14, 1875.

211—2. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztői** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bermentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

A kolozsvári egyházmegye emlékirata a theol. fakultás ügyében.

(Folytatás.)

Ez emlékirat — mint ez idézetekből kitűnik — a szőnyegen forgott kérdésben nem a helyi és részleges érdekek és mellékes tekintetek álláspontját foglalta el, hanem főlemelkedett az anyaszentegyház közérdekeinek magaslatára s e magas szempontból szólott a kérdéshez. Sürgette a papság teljesebb kiképzését s e végett hangsúlyozta az anyaszentegyháznak — jelenleg némelyek által kétségbe vont — azon jogát, mely szerint az egyes tanszékeket s azoknak javadalmait, sőt még a tanuló ifjúság javára tett egyes alapítványokat is — ha a status magasabb rendű érdekei követelik — egyik tanodától a másikhoz diszlokálhatja s öszpontosíthatja. A szeminárium föllállításának székhelyét N.-Enyedet hozta javaslatba, miután ott volt azon időben püspökségünk székhelye s belátta, hogy a papság képzésére e körülmény mily döntő befolyással bír. Még csak eszébe sem jutott akkor senkinek, ez indítványt az egyes tanodák jogaiba s a kegyes alapítók intencióiba ütközönek állítani s kétségbe vonni az anyaszentegyház egyetemének s illetőleg az azt képviselő egyházi főhatóságoknak azon jogát, mely szerint az egyes tanodák vagyona felett, a nevelésügyi közérdekek szempontjából, belátása szerint intézkedhetik. Sőt ellenkezőleg, első sorban ez indítványt a legmelegebben pártolta s magáévá tette a nagy-enyedi főtanoda akkori előjárósága s e tárgyban egyházi főtanácsunkhoz tüzetes fölterjesztést intézett.

Ezen indítvánnyal kapcsolatban, öszszes tanügyünk reorganizációjának kérdése is szőnyegre került. Egyházi-főtanácsunk, br. Kemény Ferenc ő nagymélt. elnöke alatt, nyanyis már a 40-es évek elején nyomós lépéseket tett tanodáink ujja szervezése érdekében. Az 1818-ban e tárgyban kinevezett bi-

zottságot, mely munkálatát többszöri sürgetések dacára sem terjesztette elő, 1842-ben 47. sz. alatt fölözlatta, s helyette gr. Mikó Imre ő nagyméltósága elnöke alatt *) egy bizottságot nevezett ki, részletes utasítást adván annak, hogy mely kérdések tárgyában adjon véleményt. A bizottság nagy mérvű tevékenységet fejtett ki, s különböző szekciókra oszolva, a gymnáziumok ujja szervezésére, a felsőbb tudományok tanítására, egy mesteri képezde föllállítására, a theológiai tanszékek öszpontosítására vonatkozó javaslatait fölfejtette s egyszersmind az egyes tanodák, valamint az egész anyaszentegyház hozzájárulásával Kolozsvártt föllállítandó s az ottani tanoda előjárósága által javaslatba hozott központi főiskola (prot. akadémia) eszméjét is fölszínre hozta. Az egyházi-főtanács népes ülése **), ugyancsak gróf Mikó Imre ő nagyméltósága elnöke alatt, 1847. július 16-án 223. j.-k. sz. alatt vette tárgyalás alá a bizottság munkálatát, s a javaslatba hozott reformok egy részét határozatilag érvényre emelte s az egyes tanodákat azoknak életbe léptetésére útasította. Határozatilag kimondotta továbbá azt is, hogy a „gym.

*) A bizotts. tagjai voltak: gr. Degenfeld Ottó, br. Kemény Domokos, gr. Teleki Domokos, gr. Teleki László, br. Kemény Dénes, br. Bánffy János, Zeyk Károly, Bodola Sámuel, Szász Károly, Méhes Sámuel, Salamon József, Zeyk Miklós, Dózsa Elek, Mihályi Károly, Vajna Antal; továbbá, a négy főiskola pedagógusai tanárai, kikhez potlólag 1847. 22. sz. a. kinevezettek még Nagy Péter, Herepei Gergely és Gáspár János.

**) Ez emlékezetes ülésben jelen voltak: id. gr. Bethlen János, Ugron István, id. gr. Teleki Domokos, gr. Gyulai Lajos, if. gr. Bethlen János, br. Kemény Pál, br. Bánffy János, br. Kemény István, br. Kemény Domokos, br. Bánffy Dániel, Zeyk József, Zeyk Károly, Bihari Márton, Gyárfás Domokos, Antal Imre, Kabos Dániel, Szalánci József, Földvári György, Lészai Lőrinc, Viski György Sebesi István, Jablontzai Elek, Csorba György, Forrai Ferenc, Aknai Mihály; továbbá, Bodola Sámuel, gen. notárius, Király Mihály, gen. direktor, Ujvári György, esperes, Péterfi József, esperes, Szakács, István, Herepei Gergely, Nagy Péter; a tanárok közül Méhes Sámuel, Salamon József, Szász Károly, Dózsa Elek, Szilágyi Ferenc, Ince Dániel, Török János, Zeyk Miklós, Vajna Antal, Takács János, Szabó György, Kis Ferenc, Sáni László, Pataki Pál és Tollas Károly titkár.

osztályok célszerű rendezésének ügye szoros kapcsolatban levén a felsőbb tanulmányok állapotával és a gymnáziumok ügyében tett intézkedésnek teljes gyümölcsét a felsőbb tudományok osztályainak hasonló módoni kijavításától lehetővé válni: mindezeknél fogva szükséges intézkedéssé vált az, hogy a felsőbb tudományok az idő kívánataihoz alkalmazottan, célszerű kijavítással rendeztessenek, ugyanazért a t. bizottság arra utasított, hogy javallatában (a központi főiskola tárgyában) nyilvánított nézetei és vezér-elvei nyomán, a felsőbb tanítási rendszer célszerű rendezésére vonatkozólag készítsen kimerítő javallatot. A theol. tanszékek öszpontosítására vonatkozólag azt határozta, hogy „a tudományosság lehető fölvirágoztatása köz-obajtás levén, minthogy ezen célra előmozdító fontos eszközül szolgálhatna az is, ha valamelyik főtanodánkknál a felsőbb tudományok tanítása, öszpontosítása eszközöltetnék, az okból a t. bizottság jelentése mellett beadott és elvileg elfogadott javallat, mely mint az érdekllett célra előkészítő intézkedés előadja azt, hogy mikint lehetne a négy főiskolánk melletti theológiai tanszékeket egy helyre s nevezetesen Nagy-Enyedre öszpontosítani, s melléje egy népiskola tanítókat képző intézetet állítani, közöltetett a mai napról négy főiskolánk és két gymnáziumaink előjáróságaival a végre, hogy ezen tárgyra nézve, adjanak a tárgyra kimerítő véleményyt, sat.“

Jeleztük a fönnebbiekben azon álláspontot, melyet ref. statusunk az önvédelmi harcot megelőzőt időben — menten minden külső kényszerítő körülményektől — a tanügyi kérdésekben elfoglalt. Midőn a theol. tanszékek, és a papi pályára készülő ifjak javára tett alapítványok öszpontosítását s egy központi főiskolának az egyes tanodák és az egész anyaszentegyház anyagi közreműködése mellett föllállítását elvileg kimondotta: ez által szentesítette helyességét és jogszerűségét azon fölfogásnak, mely szerint az egyes tanodák vagyona felett a központi hatalomnak, a hagyományozók célzatainak tiszteletben tartásával, a tan- és nevelés-ügy közérdekében rendelkezni, jogában áll. Egyházi-főtanácsunk eme fölfogásának helyességét igazolják azon időből anyaszentegyházunk általános elismert tekintélyü jogtudósai is. Legyen szabad, ezek közül csak kettőre hivatkozunk.

Az egyik néhai id. Szász Károly, nagyenyedi tanár. Köztudomás szerint, az 1848. előtti

tanügyi mozgalmaknak s reform.-törekvéseknek ő volt egyik legbuzgóbb munkása, s a többek közt ő volt az, ki nem csak a theol. tanszékek öszpontosítását sürgette, de a föntebb jelzett, s az egyes tanodák és az egész anyaszentegyház anyagi közreműködése mellett fölláttatni tervezett központi főiskola tervét is kidolgozta. *)

A másik néhai Dózsa Elek, m.-vásárhelyi tanár, a ki midőn egyházi-főtanácsunk 1850—40. sz. a. oly célból, hogy „egy felsőbb tudományos intézetnek tervezett létrehozása, a juridikus és theológus tanfolyamoknak öszpontosítása által valamely főiskolánk mellett minél előbb megtörténhessék“ fölszólította a főtanodák előjáróságait, hogy „micsoda pénz-alapok és menyinyiből állók vannak az érdekllett kathedrához kötve mindenik főiskolánál és melyek a szabad rendelkezés alatt állók, hogy át lehessen látni, hogy menyinyit lehet a fenforgó célra és micsoda feltételek alatt fordítani?“ egyházi-főtanácsunkhoz intézett és saját kezűleg irt fölterjesztésében azon nézetének adott kifejezést, mely szerint „nevelő- s tanító-intézeteink rendezését egyházi-főtanácsunk önhatalmulag kezelheti,“ s egyszersmind kiműtatta, hogy azon tanodának „szabad rendelkezés alá eső jövedelme a publikus fundusnak nevezeteni szokott, s mintegy 38,000 p. forintokra rugó tőke-kamatja és azon mintegy 1,600 p. forintokra rugó évenkénti jövedelem, mely részint az egyházi-főtanács pénztárából, részint kamerátikum beneficiumból, ágyhelyek s fa árából, bizonyítványok dijjából, typographiából s némi csekélyebb haszonbérékből folyt eddig elő az iskola pénztárába, sat.“

Szándékunk levén azonban, a fenforgó kérdést jogi szempontból alább tüzetesen megvilágítani, ezuttal tovább haladunk a történeti előzmények fonalán.

Az 1848-ban bekövetkezett zavarok a tervezett nagyszerű reformok életbe léptetésének útját állották. Egyházi-főtanácsunk azonban már 1850-ben 44. sz. a. tényleges intézkedéseit a theol. tudományok tanítása tárgyában megkezdette. A főtanodák előjáróságait következő határozatárúl értesítette: „egyházi-főtanácsunk figyelmére vette azt, hogy a vallástanszaki tudományoknak — az eddigi rendszer hiányait és az előhaladott tudományosságot tekintve — öszpontosítása valamelyik főiskolánk mellett kor kívánattá válván, ennek megközelítésére, legalább any-

*) L. eredeti kéziratát az egyházkerületi levéltárban

nyit megtenni akar, a menyinyi jelen körülményeinkre alkalmazottan szükséges. A központosításnak jelenlegi több akadályait megfontolván, a körülményekhez képest csak is abban állapodott meg, hogy a marosvásárhelyi rendes theol. profeszszor (Török János) mellé tanár Bodola Sámuel, e kolozsvári rendes theol. profeszszor Salamon József mellé pedig Ince Dániel rendeltessék. Az egyes tanárokat tehát egyszerűen dislokálta.

1851-ben 139. sz. a. Ince Mihály elnöklete alatt bizottságot nevezett ki az alsóbb és felsőbb iskolák szervezése tárgyában terv-készítésre. E bizottság, tekintetbe véve, hogy az egyházi-főtanács főntebb jelzett intézkedése a szeminárium tárgyában nem kielégítő, 1851. aug. 23-án tartott üléséből indítványozta, hogy: „az egész theol. fakultás és theol. szeminárium központosíttassék.” Az indítványt egyházi-főtanácsunk elfogadta, annak foganatosítását azonban a nehéz idők még pár évig akadályozták. A foganatosítás csak 1854-ben történhetett meg, midőn Zilahon tartott közzsinatunk is e tárgyban 39-ik j. k.- sz. a. így nyilatkozott: „készséggel beleegyezik közzsinatunk a teljes kiterjedésű pap-növelde nek Kolozsvárott leendő fölállításában, kérvén a tisztelt egyházi-főtanácsot, méltóztatnék megváltoztatni azon határozatát, miszerint M.-Vásárhelyt is egy fiók-tanoda fölállítandó lenne, minthogy e miatt az erő megoszolna és a köz-nyaszentegyház szenvedne: teljes bizalommal remélvén, s meg is várván közzsinatunk, hogy a Zágomban 1853-ban tartott közzsinatnak j. könyve 15-ik pontja alatt eme szavakban kifejezett óhajta értelmében: óhajtaná közzsinatunk, hogy a fejedelem Bethlen Gábor azon kegyes adománya, melyet az enyedi főiskola mellett papságra szándékozó ifjaink vettenek, osztassék föl a theológián tanuló ifjak között: a tisztelt egyházi-főtanács mind e tudva levő, mind pedig más nemű kieszközölhető segédforrásokat föl fog nyitni pap-növendékeinknek, főleg a székely-földről meszsziúnnen jövendetteknek Kolozsvártt lehető tanulhatásuk könnyítésére, midőn e segedelem-források nélkül sok szegény sorsu, de legjobb reményű ifjaink záratnának el a papi pályára készülnéástől, s így anyaszentegyházunk kipótolhatatlan kárt fogna szenvedni.” Ugyancsak e közzsinatunk beleegyezését nyilvánította abba is, hogy miután a szeminárium székhelye Kolozsvár lesz, a püspök is oda költözzék.

Egyházi-főtanácsunk, a közzsinat eme fölszóalása nyomán, megváltoztatta ama főntebb érintett határozatát, mely szerint a theológia M.-Vásárhelyt is taníttassék s Bodola Sámuel püspöki helyetttest és tanárt fölhevta, hogy költözzék be Kolozsvárra s tanzéket a szemináriumnál foglalja el. Néhaj püspökünk e dislokációban nem látván semmi jog- és törvényellenest, a rendeletnek készséggel engedett s egyházi-főtanácsunkhoz 1854—365. sz. a. intézett föliratában így nyilatkozott: „valamint egyebekre, ugy a lakhelyre nézve is, megtanultam kevéssel megelégedni és épen azért csak annyit kérek, hogy jövendő szállásom valamelyik ekklezsiai, vagy iskolai telken legyen, közel a templomhoz és iskolához, és én október első felében abba beköltözhessenem.” Egyházi-főtanácsunk e kérelmet méltányolva, kolozsvári főtanodánknek megrendelte, hogy a templomhoz legközelebb eső tanári szállást üritse ki, s egyidejüleg az egyház kebli-tanácsát is utasította, hogy az onnan elköltöző tanár számára egyik telkén adjon szállást.

A közzsinat kifejezett óhajta értelmében, a theológusok anyagi segélyezése tárgyában is intézkedett egyházi-főtanácsunk. A nagy-enyedi pap-növelde tanári karának fölterjesztése alapján 1856—366. sz. alatt előre bocsátva, hogy: „egyes alapítványok célját elhatározó végrendeletek figyelembe vételével, célszerűnek találta az alapítók szellemét és rendeletét iskoláink változott szerkezetével egyeztetni: elhatározta, hogy mind a négy főtanoda a gr. Teleki Sámuel-féle alapítványokat bocsássa át a pap-növendékek javára, valamint a kolozsvári főtanoda is a br. Bánffy Farkas-féle alapítványokat.”

A szeminárium fennállásának biztosítása végett azonban, egyházi-főtanácsunk még több intézkedést tett. A kolozsvári főtanoda egyik tánarát (Nagy Ferencet) a pap-növeldehez dislokálta; megrendelte továbbá, hogy a tanoda egyes tanárai, a szükség szerint, tanítsanak a képezdeben; a tanoda a tanulóknak adjon ingyen szállást; két új tantermet szereljen föl és fűtessen saját költségén. A főtanoda előjárósága 1854. szept. 30-án tartott üléséből egyházi-főtanácsunkhoz fölterjesztést intézett: kijelentette, hogy e rendeleteknek engedelmeskedni, kötelességének tartja; de, hogy e terheket hordozhassa, segedelmet kért. Egyházi-főtanácsunk e kérelmet méltányolva, 1854. 325. sz. alatt utasította a n.-enyedi főtanoda előjáróságát, hogy „pénztarnokának rendelje meg, mikint

azon fizetési illetéket (800 p. frtot), mely a nagyenyedi tanoda pénztárából püspöki-fizetés címe alatt szokott kiadatni, épen azon menyynységben, a mint az a forradalmi időszak után, midőn Enyedről püspökünk eltávozni kényszerült, b. e. néhai püspökünknek a termények árának beszámítása mellett pénzül kiszolgáltattott, a püspöki-fizetés megszűnte után, fizesse a kolozsvári tanoda pénztárnoka keze alá.“

(Folyt. következik.)

A moldova-oláhországi miszsió bizottság működése.

Réty, december 20, 1874.

(Folytatás.)

Ily reménnyel érkeztünk meg Bukarestbe októb. 23-án s hittük, hogy reményünk nem lesz csalfa tünemény, midőn az indó-háznál az előnkbe jövő gondnokokat, papot, tanítót megláttuk, honnan szívélyes köszöntés után bekísértek az Union-hotelbe; beszállásolásunk után felkértük, hogy táviratunk szerint ma d. u., vagy legfönnebb holnap dél előtt a gyűlést tarthassuk meg; de azon kérést intézték hozzánk, hogy vasárnapig várakozzunk, addig lehetetlen, a gyűlést megtartani; kénytelenek voltunk, beleegyezésünket adni. Az nap d. u. a két gondnok bérkocsiban elhordozta a város nevezetesebb helyein, megmútozott sok meglátni való dolgot s ily fogadtatás, ily előzékenység most is sokra jogosított fel; tele beszéltek fejünket a papról, tanítóról, sat. mi pedig a más napot, október 24-ét arra használtuk, hogy audiatur et altera pars. Végre, eljött a gyűlés napja, október 25, midőn 10 orakor templomozást tartottunk, s templomozás után fél 12 orakor a gyűlés megkezdett s folyt d. u. 3 óráig.

A bevezetések után t. i. a köszöntésekről s kirendelésünkről szóló okmányok felolvasása után, mindjárt megakadt a dolog fonala azon, hogy ők feltétlen nem akarják a presbiteri szabályokat, s az erd. ref. egyházkerület főhatóságát, csak azon feltét alatt fogadják el, ha megengedik nekik, hogy a pappal és iskola-tanítóval oly szerződésre lépjenek, miszerint ha nem tetszenek, 3 hónapi felmondással egyszerűen kitehessék. Csakugyan a gyűlés elnapolását kérték azon indokból, hogy megismerkedhessenek a presbiteri szabályokkal (megjegyzendő, hogy bizottságunk a presbiteri szabályokból egy példányt még bemenetelünk előtt egy levélben megküldött volt) bizottságunk a gyűlést elnapolta azon meghagyással, hogy visszajövetele előtt két nappal távirat útján értesíti az egyházi előljárást.

E szerint, október 26-át a Baconi Ádám elleni panaszok és az ő felelete bevételére szánván, az esti vonattal Braillába indultunk, és megérkeztünk éjjeli 2 orakor. Akartunk 27-én gyűlést tartani, de a gondnok úgy nyilatkozott: habár távirat útján odaérkezésünkről tudósítottuk, de 28-ra van a gyűlés összehívva; tehát megtartottuk a gyűlést akkor; de igen kevés számban — ott nincsen temp-

lom, papi-lak, iskola — eddig egy fogadott házban tartották a templomozást és iskolát; de jelenleg tanító sem lévén, arról is felmondottak; a fizetéstől elszoktak, a kevés számból álló híveket csak a gondnok, t. Csiki János ur kedves hazánkia lelkes buzgalma tartja össze, kevés a száma a megtelepedett tagoknak; de ezen 30—40 ezer népességű város cselédségének legutolsó számítás szerint fele magyar, úgy hogy a szép utcákon mindenütt magyar beszédet lehet hallani, a magyar cselédség legnagyobb része katolikus, mert ide Háromszék felső vidékéről és Csikból vándorolnak ki leginkább.

Itt is a presbiteriumot beállítván, minden sikerült, egy szó ellentmondás sem merült fel egyházkerületünk főhatóságának elismerése utjában. A ploesti egyház után a magyar nemzetiséghez és ref. anyaszentegyházunkhoz való ragaszkodást észleltünk itt is, magok az egyház-tagok is szükségesnek látnák egy iskola-tanító beállítását; de kevés számuk miatt ön erejükön nem tehetik. Galacon és Braillán a papi teendőket végeztetik jelenleg a szászkúti öreg pappal és galaci tanítóval.

Braillából Galacon október 29-én mentünk gondnok t. Csiki János ur vezénylete alatt, ki jelenleg a galaci templomot és papi lakot díszesen befedette veres bádoggal s a templom és paplak jószágát az utca felől csinos fa kerítéssel ellátta. A templom van a város közepében, igen szép helyen, egy fedél alatt a papi lakkal, a templomban tartatik jelenleg az iskola is. Táviratunk szerint az egyházi előljárásság értesítve lévén, az nap megtartottuk a gyűlést, az egyház-tagok hidegek, semmit sem fizetnek a tanítónak, a tanító fizetése áll a tandíjból m. e. 15 gyermek után, és t. Csiki János ur a miszsió pénzéből fizet honaponként egy aranyat; de a Csiki urhoz küldött pénz már fogytán van, mivel a galaci templomot is abból javították ki; jelenleg pap nincsen és a nyáj nagyon elszéledett; megjegyzendő az, hogy iskolai szerelvények és urasztali edények s terítékek mindenütt vannak.

A cs. kir. konzulátusnak kívánsága a lett volna hogy maradjunk Galacon vasárnapig u. m. november 1-ig s akkor maga a konzulátus egy nagy gyűlést hív össze vallás-felekezeti különbség nélkül minden magyarokból s ott együttesen tanácskozzunk a magyarok ügyeiről; de egy ily gyűlés tartása hatáskörünken kívül esvén, úgy nyilatkoztunk a konzulátusnak, hogy mi a ref. hívekből ma a gyűlést megtartjuk, s nézeteinket és lehető határozatainkat hivatalosan tudatjuk a konzulátussal s ha a konzulátus egy közös iskolára nézve általános magyar gyűlést tart, az nekünk örömünkre szolgál. Ugy is történt: mi megtartottuk a gyűlést s határozatainkat megküldöttük a konzulátusnak, melyekben kifejeztük azt, hogy szükség van egy miszsióárius lelkészre, a ki az iskolát jól berendezze s egyszersmind tanítson is, mivel csak az ide affiliálandó Braillát kell felügyelni; továbbá, a tanító Braillába tétetnék, úgy hogy Galacon lenne pap és Braillában tanító, mert a két város gőzhajon csak 2 óra távolságra van egymástól.

A galaci és braillai híveket felkérdeztük, hogy együtt papi és tanítói fizetésben évenként mennyit teremthetnének ki, a nyilatkozat 250 frt. o. e. vala, mi oly nagy, drága városokban számba sem vehető csekélység.

Galaccon megtalálván a szász-kúti öreg papot, ki az itt levő híveknél gyakran fordul meg, mert eddig Csiki János ur látta el őszszel fára valóval, kérdést intéztünk hozzá: hogy szükség lenne-e Szász-kútra felmenni? Ő úgy nyilatkozott: nincs szükség, mert az egyház állását a galaci hívek s ő eléggé tudják, tehát ő feladhatja úgy, a hogy van, s különben is gyűlés tartására nincs Szász-kúton kilátás, mivel a hívek szántó-vető emberek lévén, jelenleg az őszi-vetéssel s a szüreteléssel vannak elfoglalva. Szász-kúton az ő és a galaci hívek feladása szerint, a templom jó karban van, tanító nincs, az öreg lelkész tanítja az iskolába járókat, kik m. e. 15-en lehetnek; fizető család van 25, s mindenik család fizet a papnak 2 véka törökbúzá-

és egy huszast; e szerint, az egész papi-fizetés 50 véka törökbúza és 25 huszas; az egyház-tagok felszabadult urbéressek mind, a község a községi pénztárból az egyház szükségleteire ad évenként 50 frankot, mint hogy az egyháznak semmi jövedelme nincs.

Galacról Braillába visszajöttünk október 20-án, honnan táviratoztunk Bukarestbe. Braillából október 31-én a nappali vonattal indultunk Bukarestbe reggeli 9 órakor, s az nap a buzeói és ploesti szép vidéken mentünk által, hol észak felől a hegyek közelébe jutván, a hegyeken csaknem mindenütt elterülő regényes állású falvakat lehet látni. Esteve 6 órakor érkeztünk Bukarestbe. Most már nem az előbbi fogadtatásban részesültünk; csakugyan a pap, tanító és egy kedves hazánkfia Csutak Kálmán vártak az indóháznál.

Kisantal Sámuel.

(Vége következik.)

TÁRCA.

A vatikán istene.

(Folytatás.)

A hanyatlás korszakaiban a hatalom középszerű és határozatlan jellemek kezébe esik; sőt még olyanokéba is, kiknek élete bizonyos homályban telt le a nélkül, hogy egyetlen egy eszme mellett is állást foglaltak volna, melyek azon idő szerint egymással küzdelemben állottak. III. Ince a pápaságra kedvező korszakban, hatalma és tekintélye tetőpontján vetélytárs nélkül uralkodik a világon, — de egy kedvezőtlen időben Ince szilárdsága és jelleme VIII. Bonifácban csak azt eredményezi, hogy Nogaret csattanó pofját vonja a pápa arcára. Mastait épen az segítette elő, hogy gyenge, igénytelen volt, távol állt a nagy küzdelmek-től, melyek számtalanszor pártokra szakították a szent kollegiumot és a konklavet. Élete nagyon viharos volt. A fegyveres katonaságból a szellemi katonaságba lépett. Tartózkodása Chiliben méltó volt egy prófétához, egy vértanuhoz. De eszméi homályos bizonytalanságban maradtak. Espoletében úgy viselte magát, mint jezsuita, Imolában mint szabadelvű főpap. Ez ellentmondás eszméiben és jellemében nyerte meg számára kollégái szavazatait, ez által jutott birtokába a legmagasabb egyházi hatóságnak, melyet napjainkban gyakorolni lehet, noha elvesztette régi fényét.

IX. Pius ha kívánta is a tiarát, de nem kérte azt a többi bibornoktól, sőt szavai épen a lemondást és a tiara eltávolítását hangoztaták. Igen természetes, hogy gyakran összehasonlították őt V. Sixtussal. Nagyon sok hasonlóság van a két pápát megelőző körülmények között: ugyanazon versengések Rómában egyfelől Francia- és Spanyolország követei között, másfelől ugyanazon meghasonlás a szent kollegiumban egyfelől, s a Medici- és Farnese-családok között másfelől és nyugtalanság, méjre ható nyugtalanság egész Olaszországban. De dacára e körülmények öszszeta-

lálkozásának a két pápa választásánál, két egészen ellentétes, egészen ellenkező jellemet még sem szabad öszszetevésztetni. A menynyire hatalmas és parancsoló volt az egyik, midőn megállapította a pápai caezarizmust, ép oly igénytelen és alázatos a másik, mert meglehető akarata s bizonyára lelkiismerete ellenére oda jutott, hogy engedelmes eszközül szolgál a jezsuitismusnak.

V. Sixtus akkor tette fel a tiarát, midőn a renaissance kor kimúlt s föltámadt a nagy katolikus reakció; IX. Pius pedig akkor, midőn a szent szövetség haldokolt s a világ visszafért a forradalmi eszmékhez. Mindketten társaik óvatossága ellenére választattak meg, az előbbi egyhangú választás, az utóbbi csak egyszerű többség útján lett főpappá, később mindketten lecsendesítették úgy a római konklave küzdelmeit, mint az európai politika viszályait. De itt aztán megszűnik az analogia.

Ötödik Sixtus a hegyek között, IX. Pius pedig városban nevedett; Sixtus egy kertésznek, Pius egy nemesnek fia; Sixtus már csaknem gyermekkorra óta öltötte fel a szerzetes öltönyt, Pius a katonai egyenruhát. Az egyiknek fiatalsága a kolostor magányában, a másiké a társaságban, a világban tölt le. Az előbbi tagja volt egy szláv családnak, mely a törökök elől az Adria partjaira menekült; az utóbbi sarjadéka egy olasz családnak, mely házasságok, politikai cselszövények és hadi vállalatok által a kis kereskedői állásról nemesi méltóságra emelkedett. V. Sixtus, mint hitszónok nagy, de nyers és férfias ékesszólással bírt, minő jelleme volt; IX. Pius mint hitszónok szintén bir nagy ékesszólással, de mely hangzatosabb és kellemesebb. A régi nagy pápa egész lelkét a hatalom eszméje foglalá el, míg a most uralkodó pápának az képezi főjellem-vonását, hogy kedveli, megszokta a rabszolgaságot maga körül s kérlelhetlen minden hatalommal szemben, intransigens minden királylyal szemben, ki eszméivel ellenkezik s ma már — némely szabadelvű

velleltások után — tökéletesen hatalmában van a reakcionáriusok és jezsuiták kamarilláinak.

A fiatal Mastainak növelésére kiváló gondot fordított édes anyja; de a nehézkór, e borzasztó betegség meggátolta, hogy e növelés teljesen gyümölcsöző legyen. Napoleon hadjáratainak és győzelmeinek kora volt az, midőn Mastai ifjává serdült és a katonai pályára lépett. De e pályán sokkal vonzóbbak voltak a kalandok, mint a csaták s egyenruhájának színére több gondot fordított, mint a hadi szolgálatra. A költészetet anynyira kedvelte, hogy csaknem minden idejét az vette igénybe s jelleméből kifolyólag természetes, hogy többre becsülte Metastasiot, mint Dantét. Végül, az egyházi rendbe lépett és a hitszónoklatra adta magát. Vonzó alakja, fejedelmi tartása, kiváló arcvonásai, jószágos mosolya, némileg beteges természetének izgékonyága, költői képzelmének élénksége, csengő, hangja: mind ezen tulajdonságok szívesen hallgatott és kedvelt szónokká tették őt a tömeg előtt. Sokan emlékeznek még azon éjjeli beszédeire, melyeket a fáklyák fénye által félig megvilágított piacon tartott; vállára egy nagy kereszt nehezedett, kezei valóban tragikus mozdulatokkal sorban majd átkoztak, majd áldottak az egyház nevében, ajkairól érzelme és költészete által az olasz népet elragadó szónoklat hangzott el.

Ily tulajdonokkal rendkívüleg kellett neki tündökölni Chiliben, hol egy apostoli küldöttségnek volt attaséja, jóllehet csak tökéletlenül beszélt a spanyol nyelvet és nem ismerte annak hangzatosságát. Ez országban két nagy egyházmegyét kormányzott s mindenikben más-más magatartást tanusított.

Az egyikben kiásatta egy szabadelvűnek holttetemét, mi által magára vonta a megyebeliek gyűlöletét, úgy hogy ennek következtében menekülni volt kénytelen az 1830-ban kitört forradalom idejében; a másikban ellenben türelmesnek és jó akaratúnak mutatta magát a liberálisokkal szemben, engedve, meglehet, egészen szabadelvű családja befolyásának. Ezek IX. Pius életének főbb vonásai, mielőtt a pápai trónra lépett volna.

IX. Pius még most is birja fiatal korának költészetét. Szereti a művészetet, mint elődeinek legnagyobb része szt.-Péter székén. Társalgásában sok kellem, arcán sok nyájaság, lényében nagy jószág és szavaiban sok hangzatosság van. De gyakran fellobbanó haragu, s ilyenkor gyors és meggondolatlan lépésekre ragadtatja magát, mint ezt 1848-iki futása is bizonyítja a vatikánból. Némelykor be is ismerte, hogy indulatossága végzetes volt reá nézve; de nem bánja, mert — igen helyesen — azt tartja, hogy „késő bánat, eb gondolat.“ Ilyenkor csak önmagát bünteti az által, hogy egész áradatát szalasztja ki ajkain a keserű gúnynak saját szomorú szíve fölött. A gúny s a tréfa jellemzik IX. Pius társalgását, melyeket még vallási dolgokra is alkalmaz. Egy spanyol követ arra kérte őt egy alkalommal, hogy avassa a szentek közé egy földijét s kérésének támogatására felsorolta a számos csodákat, melyeket az illető állítólag véghez vitt. A pápa felelet helyett e kérdést intézte hozzá: „viszszahelyezte-e valamely lefejezett embernek a fejét vál-

laira és képessé tette őt arra, hogy beszéljen és járjon?“

„Nem, szent atyám — ennyire még nem ment.“ „Már pedig én előttem ez az egyetlen, valóban nagy csoda s megvallom, hogy ilyent még nem láttam.“

IX. Pius a művészek módjára szereti az erős, viharos érzelmeket. A népszerűség és győzelem önkívületbe hozták őt. Láttam őt, mint ragyogott arca az örömtől és megelégedéstől, midőn a nemzetek katolikus küldötteinek hódolatát fogadá, mint mikor az ember kiszabadulva a széngözzel telt légkörből, tüdője hevesen kívánczik az élenyes tiszta levegő után. A pompa s a fényűzés, a brillantoktól ragyogó tiára, a drága gyöngyös-fűvegek, a nagy értékű keresztetek csaknem úgy elbájolják őt, mint a hogy az ékszerek s az öltözék magán kívül ragad egy magas származású hölgyet. A nélkül, hogy nagyítsam e tulajdonságát, mint Petrucelli tevé egy rajzban, melyet róla irt, anynyit mondhatok, hogy boldognak láttam IX. Piust, midőn a tömeg utána nyomult az utcán és fejedelmi alakján pápai ékszerei ragyogtak. Anynyi bizonyos, hogy a legszilárdabb fő is megkábulna, elszedőlné anynyi tömjénfüst, anynyi szolgálai alázat közepett, megkábulna láttára a roppant püspöki kíséretnek, a keleti udvartartásnak, hallatára a magasztalások és dícséreték kar-énekeinek, láttára a zarándokok sergeinek, kik a legtávolabb vidékekről jöttek, hogy hallhassák szavát, fogadják áldását és futó mosolyát; megkábulva látva a véghetetlen hódolásokat, melyek a vatikán aggastyánját nem anynyira kiváltságos halandóvá, mint inkább a föld felszínén élő istenné tesz s magasztalják fel.

A világot politikai és vallási téren nagy bátorságával meglepni: ez volt IX. Piusnak mindig forró vágya; s fényes nevet csatolni a híres pápákéhoz: képezte ambícióját. Az evangéliumot kiegészíteni a szabadsággal, kétség kívül legnagyobb vállalata volt, mely lelkesíthette. Krisztus akkor a népek tribunja, az elnyomottak vigasza és reménye lett. Keresztjének szögei, koronájának tövisei, poharának mérge megszűntek a hatalmasok véd- és cimer paizsai lenni, hogy aztán a gyengék valódi jelvényeivé váljanak. A demokrácia homloka megkapta a keresztyén kereszttség vizét s a keresztyénség századunk demokratikus mozgalmának jellegét öltötte magára.

Ugy az áhitatos, mint a szabadelvű emberek szívét pillanatra az öröm érzete járta át. Az előbbieket azért, mert lehetetlen volt kételkedniök egy oly hit fenmaradásában, mely a modern szellem minden eszméivel és minden fejlődésével egyeztethető. A utóbbiakét azért, mert a szabadság, melynek inkább erkölcsi, mint anyagi korlátokra van szüksége, már birt ily korláttal az evangélium szellemében, s egyszersmind szellemi egyensúlylyal ama veszélyek ellenében, melyeket tulzásai netalán előidézhettek. De IX. Pius a mily könnyen fogja fel a nagy gondolatokat, viszont ép oly könnyen el is ejti azokat az első akadályra; és miután a szabadságban akadályokkal találkozott, felhagyott, a szabadság érdekében folytatott munkásságot abba hagyta.

Nagy hiba! Lemondani a szabadságról azért, mert tulzásokat is szülhet, anynyi, mint lemondani a levegőről azért, mert szelet s viharokat is idézhet elő.

Az akadályok, melyek a szabadság elébe gördülhettek, főleg Pius udvarában és udvaronciban voltak. IX. Pius szabadság-kísérletei tehát akadályokba ütköztek, holott reakcionárius törekvései támogatásra találtak. A jezsuiták, kik harcra szövetkeztek ellene a halálig, magukat parancsainak vetették alá s körülfojták trónját. Az európai reakció, mely nem tudta neki megbocsátani 1847. és 1848-ki nagy politikáját, eszméinek s lelkiismeretének vezetését ő reá bízta. A pápa végre a szent szövetség káplánja lett. De ambíciója nagyobb volt ennél. Új dogmákat felállítani, az egyház isteni eszméjének forrását gyarapítani, a hivek kegyeletét, áhitatát felcsigázni, első elődei példájára közzsínatokat összehívni, az egyház fölébe egy hatóságot állítani és a lelkiismeretek fölött oly mérvű absolutizmust alkotni törekedett, melyre ne legyen példa a múltban és melyet a jövőben fölfülmúlni ne lehessen.

(Folytatása következik.)

A reformáció tana.

Az angolországi „Liberation Society“-nek Newcastleben nem rég tartott gyűlése alkalmával, bizonyos Burt nevű szónok, a ki általában minden theológiát megvet, s a theológia tanulmányozásához való kedv hanyatlását abból magyarázza ki, „hogy napjainkban már az emberi lélek nem akarja magát megbéníttatni s leláncoltatni semmi nemű hitvallások által,“ a 16-ik századbeli nagy vallási mozgalomról is megemlékezvén, azt mondá, hogy a reformáció tanában „az egyéni vélemény és szabad gondolat joga volt kimondva.“ E nyilatkozat, melynek felületes volta a dologhoz értők előtt azonnal szembe tűnhetik, adott alkalmat arra, hogy egyik legnagyobb tekintélyű angol lap*) ennek helytelenségét kimutassa, s egyszersem elmondja nézeteit a felől is, hogy a reformáció menyinyiben folyt be a vélemény és gondolat szabadság előmozdítására. E gazdag tartalmu cikkből közölni, méltónak találtam a következőket.

Burt ur azt mondja, hogy „a reformáció tana az egyéni vélemény és gondolat szabadsága“ volt. A legnagyobb valószínűséggel azt hiszi, hogy Luther, Calvin, Cranmer, vagy bárki más, a kit egy reformator typusául föl lehet venni, azt a tant hirdették, hogy minden embernek szabad legyen azt hinni, a mit tetszik, azon vallást követni, melyet akar, s ne legyen fenyítéknek, vagy büntetésnek alávetve azért, hogy így, vagy úgy hiszen, ez, vagy amaz egyház hitét vallja. Ez valóban semmi esetre nem szokatlan vélekedés. De nem szükség mondanunk, hogy mindazok, kik a 16-ik század történelme körül az ismeretnek csak leghalványabb csilámlásával is bírnak, jól tudják, hogy az igazság ennek merev ellentéte. Ama század utolsó felében két személyt Akbar**)

*) A „Saturday Review“ után.

**) Akbar, tulajdonkép Dshelal Eddin Mohammed, mongol császár Hindostanban, 1555—1605-ben. Hosszsu uralkodása alatt birodalmát a jólét oly magas fokára emelte, a melyen sem az előtt, sem azután nem állott többé. A keleti uralkodók szokása ellenére, szem előtt tartotta alattvalói jólétét, a tudománynak és művészetnek pártfogója, a földmívelésnek és kereskedésnek előmozdítója volt, s idegen vallásuk iránt is példányszerű türelmet tanusított.

és hallgató Vilmos,*) kikről nem lehet fölteni, hogy érintkeztek volna egymással, oly valamire jutottak el, a mit Burt ur a reformáció tanának hirdet. És ha akár Akbar, akár hallgató Vilmos hoztak volna törvényt Angol- Francia- és Németország számára, ezen országok vallásos küzdelmei egészen más mederbe lettek volna terelve, mint a minőbe tényleg lefolyni látjuk azokat. Semmi se volt távolabb a reformáció korabeli pártok egyikének, vagy másikának gondolatától, mint a vélemény és gondolkodás szabadságának kikéltése minden ember számára. Az elnyomott párt zúgolódhatott e miatt a maga érdekében; de egy fölényben levő párt sem álmodott arról, hogy ily természetű jogot biztosítson a gyengébb párt számára.

Nem volt korszak, melyben a polgári hatalomnak az alattvalók vallásos viszállyai szabályozását illető joga oly szigoruan, általánosán a végletekig lett volna vive. Oly tan volt ez, melyet a tizenhatodik század előtt alig lehetett volna érvényesíteni. Azon kérdések, melyek vallásos eltérésekből keletkeztek, néhány korszakra elcsendesedtek. Volt egy korábbi idő, minden e kérdések oly nagy mozgalmat okoztak, mint a 16-ik században. A negyedik, ötödik és hatodik században a türelem és türelmetlenség kérdése ép oly jelentőséggel bírt, mint később a 16- és 17-ik században, s Valentinian és Theodorich már jó előre gyakorlatba vették Akbar páratlan bölcsességét. De midőn az egész nyugati kereszténység az orthodoxia egyedül idévezítő zászlóját ismerte el, a helyzet megváltozott. Kétség kívül minden időben voltak kevesen, kik elpártoltak az orthodoxia zászlójától. Most nonkonformistáknak neveznék őket; akkor eretnekeknek hívták.

Hanem, azon időben csak egy módja volt a nonkonformitással való elbánásnak. Az egyház deklarálta, hogy kik az eretnekek, s a világi hatalom véget vetett azoknak. Ha kevesen voltak, a polgári hatalom gondoskodott róluk; ha sokan voltak, szükségessé válhatott, keresztes-háborút hirdetni s ellenök hadserget küldeni. Példa nem volt az egész nyugati kereszténységben sem arra, hogy különböző emberek ugyanazon politikai testületben törvény szerint különböző vallást gyakorolhassanak, sem arra, hogy bizonyos meghatározott politikai testületben különböző egyházak keletkezhetek volna. Egy albigens imaház közvetlen a katolikus templom mellett, mindenike egyformán a törvény védelme alatt, oly dolog volt, melyről senki sem álmodott. És ép oly kevéssé álmodtak arról, hogy valamely független királyság, egyik, vagy másik fejedelem, vagy a birodalom egy szabad városa oly egyházat létesítsen, mely különbözzék a közvetlen mellette levő fejedelemség, vagy állam egyházától.

A zsidók számára biztosított féltürellem nem volt kivétel. A zsidók nem voltak eretnekek. Ők nem lázadtak fel az egyház ellen, mert soha sem tartoztak ahhoz. Ugy politi-

*) I. Vilmos, nassau gróf, sat. a német-alföldi függetlenség megalapítója, szül. 1533. april. 16. meghalt. 1584. jul. 10. Delftben, egy a jezsuiták és franciskánusok által fölbérelt katolikus, Gerardnak lövése következtében. Éles elme, szilárd jellem, kitünő szónoki képességek és nagy hallgatagság voltak jellemvonásai.

kai, mint vallási tekintetben, idegenek voltak Európa minden országában, s ez állapotnak hátrányait és előnyeit egyiránt felhasználták. Mondhatni, hogy egész nyugati Európában nem volt valódi kivétel e szabály alól. Kelet-Európában, melynek országaiban a nyugati birodalom kereszties hadai küzdöttek, a dolgoknak más állapota volt. Katholikus győzők telepedtek le oly keresztények közt, kiket schismaticusoknak neveztek. De ezeknek állapota még is különbözött az eretnekétől nyugaton. Kelet-Európa egész henzsülött népességének nem kellett küzdeni idegen tanok néhány kóbor prédikátorával, mint a milyenek az albigensek valának. A legyőzötttel való bánásmód eltérő volt különböző helyen és időben. Henrik, latin császár, Theodorich és Akbar mellett érdemi helyét a nemzeti és vallásos előítéletek megvetéseért s a görögök és frankok egyenjogusításáért. Kelet- és nyugat-parti tartományaiban, a sziciliai királyságokban, hol norman királyok uralkodtak görög és saracen alattvalók felett, gyakran merültek fel ilyen nemű kérések, s a hitellenek eltérése egyik okul szolgált második Frigyesnek arra, hogy Dél-Európa ügyeibe avatkozzék. De azon országokban, melyeket a türelmi kérdés lényegesen érdekelt, s melyeket a 16-ik századbeli reformáció közvetlenül érintett, mint Angol-, Francia-, Német- és Svédország, ily természetű kérdések egyáltalában nem állottak elő. Az individuumok magán véleménye és gondolat-szabadságának joga a 16-ik század előtt állandólag nagyon meg volt szorítva. Valamint ismeretlen volt azon gondolat is, hogy politikai testületeknek, vagy fejedelmeknek joga lenne oly vallás behozatalára, mely előző a többiekétől.

Lakatos Sámuel.
ref. lelkész jelölt.

(Vége következik)

Felhívás katolikus polgár-társainkhoz!

Bármely különböző utakon haladjanak is a különböző keresztényen felekezetek a jelen és a jövő élet üdvösségének feltalálására, egy pontnál mégis mindnyájan összeszetalálkoznak és ez a biblia, istennek az ó- és új-szövetségben foglalt ígéje. Katholikus és protestáns innen meríti legfőbb vallásos vigasztalását, s a különbség köztük csak az, hogy az egyikre nézve ez egyedüli, a másikra nézve csak egyik, bár legfőbb forrása a vallásos épülésnek. Az isteni gondviselés nemzetünknek mind ez ideig nem adta meg azon nagy áldást, melyet a többi európai népnek, hogy jó biblia-fordítása legyen. Sem a katolikusok, sem a protestánsok közt elterjedt fordítások nincsenek mindenütt az eredeti héber és görög szövegből fordítva, hanem a latin vulgata versioból, mely maga is nagyon hiányos fordítás, s így természetesen a belőle készült magyar bibliák is telve vannak feltűnő fordítási hibákkal annyira, hogy keveset túlzunk, ha azt mondjuk, hogy a magyar nemzetnek mind e mai napig nincsen bibliája.

Ezen okból, a „magyarországi protestáns-egylet“ elhatározta, hogy a biblia-fordítás lehető hibátlan kiadását eszközözi, s e munkára dr. Ballagi Mór urban oly férfit sikerült megnyernie, ki erre a most élő nemzedékben kiváló-

an alkalmas, mert elmondhatja magáról, hogy gyermekségtől fogva tudta az irásokat, s mind a magyar, mind a héber nyelvet anya-nyelveként bírja.

Nem felekezeti, hanem általános nemzeti, vallás-erkölcsi és közművelődési vállalat ez, s épen azért jogosítva érezzük magunkat, a kivitelben katolikus polgár-társaink támogatására is számítani. Viszont részünkről is teljes és őszinte biztosítékot nyújtunk nekik, hogy a mi biblia-fordításunk semmiféle felekezeti szempont által vezetve nem lesz, hanem csak tiszta nyelvészeti, objektív tudományos érdekek által.

Jelenleg csak az ó-testamentumra hirdetünk előfizetést, de mihelyt az elkészül, az újra is. Az ó-testamentum meg fog jelenni két, legfőbb három év alatt, 25—30 ives füzetekben, s az utolsó füzetrel együtt diszes komény táblát is küldünk az egész bekötésére.

Előfizetési ára 5 forint, melyet 1875 február 15-ig kérünk beküldeni Kovács Albert pesti ref. pap-növeldei tanárhoz, mint a magyarországi protestáns-egylet titkárához.

Kelt Pesten, január 1, 1875.

Fördös Lajos,
mint a prot. egylet elnöke.

Kovács Albert,
mint a prot. egylet titkára és
kiadványainak szerkesztője.

KÜLÖNFÉLÉK.

= (Mégívó.) A középszólnok-krasznamegyei tanítótestület zilah-járási köre Zilahon, 1875 január 27-én d. e. pontban 9 órakor, az állami tanító-képezde helyiségében gyűlést tart, melynek főbb tárgyai: 1) A volt jegyző körünkből eltávozáván, új jegyző választása. 2) Triff Gábor k. tanár előadása a méter-mértékekről, különös tekintettel ezek gyakorlati alkalmazására. 3) Cöndör Sándor gyakorló isk.-tanító minta-tanítása a 4 osztályban, az irány-gyakorlatok köréből. 4) A helybeli népiskolák megtekintése. A gyűlésre a tagok, kiknek pontos megjelenését legyen szabad biztos alapon reménylenünk és az érdekelt tanügybarátok tisztelettel meghívotnak. Zilahon, január 5-én, 1875. Faluvégi Albert, elnök.

= Méltóságos gr. Berchtold Richárdné szül. gr. Bánffy Eliz ő nagysága a népnevelés szent ügyétől lelkesítettve, iskolánk fölszerelésére 100 frtot adományozott. Miért fogadják ő nagysága egyházam nevében legméjebb köszönetemet. Adja az ég, hogy még sokáig lehessen a szegények segítője! Gyalakuton, nov. 30-án, 1874. Bogdán Jozsef, gyalakuti ref. lelkész.

= Addig is, míg diszes iskolánk egész elkészüléséről tehetném jelentésemet, legyen szives a t. esperes ur, becses lapjában egy kevés tért engedni, a következő kegyadományok közzé tételére: 1) idősb báró Kemény György ur Tordamegye főispánja adott 30 frtot, 2) br. Kemény Kálmán ur országgyűlési képviselő egy fertály igen szép tutajt; 3) a báró urnak szeretett nője, született br. Bánffy Polixéna ő nsga a m.-bükkösi ref. egyház urasztalára egy arany rojttal ellátott, gazdagon aranyozott terítőt, mely remek műnek értéke 50 frt. o. é. 4) br. Radák Ádám ur ezen évi tégláégetéshez két hosszu ől fát és négy szál cserefát. Végre, 5) br. Kemény Endre ur 30 frt. o. é. Ezek t. esperes ur, nem elhangzó szavak, nem üres ígéretek: nemes tettek ezek, melyek maguk beszélnek, s az édes jutalmat magukban hordják! Midőn ezen nemes lelkü adományozók neveit a nyilvánosságunk átadom: fogadják a szent ügy előmozdításáért magam és egyházam nevében örökké tartó hálaikat és szives köszönetünket. M.-Bükkös, december 13-án, 1874. Mooré Károly, ref. lelkész.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász bettivel Kolozsvár.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 21, 1875.

212—3. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Olvasóinkhoz!

Ugy hisszük, hogy olvasóink a folyó hó 12-ről kelt püspöki körlevélből már tudomására jutottak annak, hogy lapunk ezután nem lesz közlönye a hivatalos köröztetéseknek: ugyan azért figyelmeztetjük, illetőleg, kérve-kérjük mindazokat, kik csak ezért fizettek elő lapunkra, hogy jelentkezni sziveskedjenek, és mi pénzüket azonnal visszaküldjük.

Kolozsvártt, jan. 18, 1875,

Szász Gerő.
ev. ref. pap, szerk. és kiadó.

A kolozsvári egyházmegye emlékirata a theol. fakultás ügyében.

(Polytatás.)

Ily előzmények után és intézkedések alapján jött létre anyaszentegyházunk legelső theológikum szemináriuma Kolozsvártt, első sorban a n.-enyedi, de részben a többi, s főleg a kolozsvári főtanoda anyagi és szellemi közreműködésével. Pályafutását 1854. nov. havában kezdte meg; eleinte csekélyebb számu, de az egyházi-főtanács 1855. május 5-én tartott népes gyűlése határozata nyomán a nagy-enyedi főtanoda költségén s címe alatt, lassankint megsaporított s kitűnő szakérőkkel, mint Bodola Sámuel, Ince Dániel, Salamon József, Nagy Ferenc, s később Nagy Péter, Ocsvai Ferenc, Décei Károly, Hegedüs János.

Megjegyezzük, hogy a theol. fakultás a kolozsvári tanoda előjáróságától s tanári karától teljesen független s önálló szervezettel birt. Előjárósági gyűléseit a n.-enyedi főtanoda gondnokainak, tanári gyűléseit Bodola Sámuel püspökünknek, mint a fakultás szellemi vezérének elnöklete alatt tartotta. Az a néhány év, melyet Ko-

lozsvártt töltött, virágzásának legszebb kora volt. A tanulók száma, a 4 éves tanfolyamon főlemelkedett 40—50-re

Minő indokok folytak be arra, hogy a szépen virágzó szemináriumot Kolozsvárról N.-Enyedre költöztessék; mily nagy rázkodással járt a fakultásra nézve azon körülmény, hogy a leköltözés következtében addigi kitűnő tanárainak legnagyobb részét elvesztette: e kérdések tüzetesebb fejtegetésébe ez uttal nem bocsátkozunk. Csak annyit jegyzünk meg, hogy a leköltöztetést anyaszentegyházunk vezér-férfiainak nagy része, br. Kemény-Ferencsel élén, határozottan ellenezte azon meggyőződésben, hogy a szeminárium illetékes helye — eltekintve minden más s alább följegyzendő körülményektől — a püspökség székhelye. A leköltöztetés 1862-ben, szeptember havában lön teljesen végrehajtva, s illetőleg, az addigi tanerők helyébe a csaknem teljesen új szervezkedés akkor vette kezdetét.

A leköltöztetést megelőzőt s általunk fölso-rolt történelmi előzmények: a theológiai tanszékek öszpontosítását, a központi főiskola föllállítását, egyes tanárok és alapítványok dislokációját, sat. illető intézkedések kellő világításba helyezik azon irányt, melyben egyházi-főhatóságunk az elmúlt időkben haladott. Szolgálhatnánk még a főnebbiek támogatásául akárhány történelmi adattal. Főlemlithetnők, hogy egyházi-főtanácsunk a 60-as években meghatározta, hogy a nagy-enyedi főtanoda a többi főtanodákakat s a szászvárosi gymnáziумot evenkint jelentékeny öszszeggel segélyezze s az utóbbij igazgató-tanárának egész fizetését hordozza s a nagy-enyedi főtanoda előjárósága — főlemelkedve a helyzet magaslatára — még meg sem kísérelte fölhozni azon ellenvetést, hogy e határozat a nagy alapító intencióiba, jogba és törvénybe ütköző. Főlemlithetnők, ugyan-

csak a 60-os évekből, azon történeti tény, hogy egyházi-főtanácsunk, a közzsinnal egyetértőleg, elrendelte, hogy M.-Vásárhelyt jog-akadémia állítassék fel s megállapította azon anyagi arányt, melyben az egyes főtanácsok annak főntartásához évenként járulni, kötelesek s az egyes főtanácsok e rendelet előtt — nóha az részben saját keblü szüksegeik fedezésétől vonta el az eszközt — tisztelettel meghajoltak; mert belátták, hogy ez intézkedést az anyaszentegyház közérdeke követeli.

De haladjunk tovább s világítsuk meg a kérdést jogi szempontból.

Tudomásunk szerint, nem létezik egyetlen egy — sem országos, sem egyházi — törvény, melynek világánál anyaszentegyházunk főtestületeinek felsorolt intézkedesei a jog-és törvény-ellenesség színeben tűnének föl. Mindenki tudja, hogy anyaszentegyházunk, az országos törvények értelmében, autonomikus testület s mint ilyen gyakorolta eddig s gyakorolja ma is azon jogot, hogy belügyeiben, saját maga által föllállított törvényes közegei útján, belátása szerint intézkedhetik.

Azon kérdéssel, hogy az egyházi és iskolai vagyonoknak ki a főtulajdonosa: tüzetesen foglalkozni, feleslegesnek tartjuk. A válasz e kérdésre nagyon egyszerű és világos. A vagyonnak főtulajdonosa az, kinek tulajdonát képezik — maguk az egyházközségek és iskolák; már pedig józan észszel aligha lehet még csak kétségbe is vonni azt, hogy p. o. a magyarói ref. község, vagy a szászvárosi ref. gymnázium az erdélyi ref. anyaszentegyház: épen oly értelemben, mint a hogy egy élő, organikus test alkatrészét képezik annak egyes tagjai. Az approb. konst. 1-ső rész 3-ik cikkelye, a leopoldi diploma 2-ik pontja, az 1791-ki országgyűlés 55-ik törvénycikke — mint egyházunk országos alaptörvényei — nem az egyes egyházközségek és iskolák önkormányzati és törvényhozási jogait biztosítják külön-külön, hanem e jogokat a recepta religioknak, a bevett vallásfelekezeteknek, tehát a hívek egyetemének adják meg és biztosítják.

P. o. az Approbata I-ső rész 1-ső tit. 2-dik art. így hangzik: „a négy recepta Religiok az ország megegyezett közönséges végzése szerint, ennek utána is in perpetuum pro receptis tartassanak, boldog emlékezetü eleinknek dicséretes pél-

dájok szerint; holott az hazának közönséges megmaradása is azt kívánja, hasonlóké az ország konstitúciói és néhány rendben lett uniók is. A 3-ik tit. így szól: „az ekkleziái direkciókban és ritusokban reformálniok, vagy variálniok eleitől fogva szabad volt, mely keresztyéni szabadság ez után is el nem rekesztetik és tiltatik; de úgy a mint más keresztyén országokban s ez miénkben is éltenek és élnek mostan is azzal; tudniillik, hogy in minoribus és a melyek csak az egyházi rendeket illetik, magok az egyházi rendek is konkludálhatnak és konstitúciókat csinálhatnak, de azokat is közönséges generalis gyűlésekben. Az hallgatókkal és külső rendekkel köz, vagy azokra is nézendő dolgokban nem különben, hanem azokkal is közértelemből, úgy mint kiki maga religióján levő fő magistratusoknak egyenlő tetszésekből. Ugyanazon tit. tiltja: „sub poena notae infidelitatis szakadásokat behozni, vagy cselekedni.“

Az 1791-diki 55-dik törvénycikk így hangzik „vigore praesentis Articuli singularum Religionum status assecurantur, quod in moderno per singulas quatuor Religiones actu possessorum, ac in futurum etiam quovis tempore libere extruendorum Templorum, Turrium, Campanarum, Caemeteriorum, Collegiorum, et Gymnasiorum usu nunquam turbabuntur.“

A helvetika confessio is XXVIII-dik részében úgy szól az anyaszentegyházról: „a Krisztus ekkleziájáról“, mint az egyházi vagyon főtulajdonosáról. Az 1-ső §. így hangzik: „A Krisztus ekkleziájának javai vannak a fejedelmek ajándékozásából és a hívek adakozásából, kik az ő jószágokat az ekkleziának ajándékozták. Mert kell az ekkleziának valamely tehetségének lenni, volt is eleitől fogva, az Ekkleziia szükséges dolgainak főntartására.“ „Választassanak pedig Istenfélő férfiak, okosak és a házi gazdaságban nevezetesek, kik az Ekkleziia javait igazán kisáfárolják.“ A 2-ik §. így szól: „Ha pedig az Ekkleziának javai az időnek mostohasága és némelyeknek vakmerősége, tudatlansága vagy fősvénysege miatt elfordítottak: fordítottassanak viszsza kegyes és okos emberek által az ő szent végeikre. Mert nem kell hunyorítani az azokkal való visszaélésre, melyben nagy szentségtörés van. Tanítjuk azért,

hogy meg kell jobbitni az iskolákat és kollegyumokat, melyek a tudományban, az istentiszteletben és az erkölcsökben meg vannak vesztegetve és hogy rendelést kell tenni istenesen, hűségesen és okosan“, stb.

Hogy az országos törvények keretén belül mennyire terjed ki anyaszentegyházunk kormányzó és törvényhozó testületeinek jogköre: azt anyaszentegyházunk írott törvényei és szokás-joga által önmaga szabályozta.

Azon álláspontot, melyet e tekintetben anyaszentegyházunk kezdettől fogva elfoglalt s a mint fentebb jelzett intézkedései tanúsítják, tényleg is követett, egyik elismert tekintélyű jogtudósunk így körvonalozta: „az egyházi vagyonok az egyház tulajdonai, azaz, az egyházi vagyonoknak azon ekklézsiák, egyházi személyek és iskolák, melyek által birtokoltatnak, csak is mint olyanok birtokosai s használói; azoknak tulajdonosa maga az egyetemes egyház levén azon okból, mivel azok nem egyes személyek, sem egyházi testületek külön céljai, hanem az egyetemes egyház céljainak az illető ekklézsiákban s iskolákban valósisítására rendelt eszközök s mint olyanok, annak rendelkezése alá tartoznak, a ki rendeltetésök célja felett rendelkezik, t. i. az egyetemes egyház rendelkezése alá. Ennél fogva, ezen egyházi vagyonokat az azokat birtokló ekklézsiák és iskolák tagjai sajátuknak nem tekinthetvén, azok felett mint egyének nem rendelkezhetnek, azokat egymás között fel nem oszthatják, saját egyéni tartozásaik törlesztésére nem fordíthatják és azon esetben is, ha mindnyájan vallásukat változtatván, más egyház keblébe átlépnének, magukkal azon vagyonokat azon egyházba át nem vihetik, az egyének válás-változtatása oly csupán személyi tény levén, mely a dolgok törvényszabta rendeltetését nem változtathatja, s az egyháznak célja valósisítására rendelt vagyonokhoz az annak kébeléből kilépeteknek szavuk se lehetővén. Ezt igazolja a gyakorlat is, a mennyiben ezen egyházi vagyonok az egyetemes egyház nevében, annak kormányzó testülete, az egyházi-főtanács rendelkezése szerint, számolás terhe alatt kezelteknek s engedelmé nélkül el nem idegeníthetnek; valamint az is, hogy elpusztított és elpusztult (dezolált), volt ekklézsiáink

vagyonai, egyházunk rendelkezése alá tartozóknak ismertetnek el.“ *)

Anyaszentegyházunk háromszázados történetében, a legújabb időkhöz, nem fordult elő még egyetlen egy példa sem arra, hogy valamely hitsorsosunk anyaszentegyházunk főtulajdonosi jogát — a fentebbiekben körvonalozott értelemben — kétségbe vonta volna, úgy hogy anyaszentegyházunk — saját hiveivel szemben — nem is érezte soha szükségét, hogy e jogát írott törvények által proklamálja, miután azt már az országos törvények és a helvetika konfeszzió kijelentették. Azon egyes nyilatkozatoknak, melyeket anyaszentegyházunk némely esetekben e joga védelmére tett, indokát mindig valamely kívülről jövő ellenséges támadás, vagy valamely fenyegető veszély megelőzése szolgált. Így p. o. nyilatkozott több ízben az ellenséges áramlatok és szerencsétlen körülmények miatt dezolált egyházak ügyeinek fölmerülése alkalmából, a többek közt 1866-ban a Bánff-Hunyadon tartott közzsinat — jelenlegi főpásztorunk elnöke alatt — 65. sz. a. ünnepélyesen kijelentette, hogy: „minden egyházi vagyon egyszersmind tulajdona, vagyona az öszszes anyaszentegyháznak és az e feletti felügyelet és rendelkezés a mélt. egyházi-főtanácsot és közzsinatot illeti,“ mely közzsinati nyilatkozatot az egyházi-főtanács 1866. szept. 8-án tartott ülésében jóváhagyó tudomásul vett. Törvényhozó hatalmunk akkori két faktorának emez egybehangzó nyilatkozatát, mindaddig míg a jelenleg illetékes törvényhozó hatalom azt meg nem másítja, anyaszentegyházunk minden tagjának tiszteletben kell tartani s a ki azzal ellenkezőleg cselekszik, forradalmi téren áll.

De — nézetünk szerint — az anyaszentegyháznak nem is áll jogában e főtulajdonosi jogáról — egyes ekklézsiák, vagy tanodák javára — lemondani. Ha ezt tenné, a fentebb idezett országos törvényekkel s a helvetika konfeszzióval helyezné magát ellentétbe s az által saját lét-alapját támadná meg.

(Folytatása következik.)

A moldova-oláhországi miszsió bizottság működése.

Réty, december 20, 1874.

(Folytatása és vége.)

Nóvember 1-én, templomozás után kezdetét vette a gyűlés, s midőn felszólítottuk, hogy a múlt gyűlés elna-

*) D ézsá: Egyházi jogtan. 150-ik cikk.

polása a presbiteri szabályokkal való megismerkedés indokából történvén, hajlandó-e a gyűlés azok szerint szervezkedni: egy számos aláírással ellátott tiltakozást adtak be, melyben hibáztatják azt az egyházi előjáróságot, mely a múlt évben az erdélyi egyházkerülethez való csatlakozási nyilatkozatot tette; s így utasításunk szerint nem haladhatva, áttértünk az isk. tanító Németh Gábor ügye tárgyalására.

Németh Gábort oda menetelünk előtt m. e. egy hónappal állították be hivatalába s minthogy a felmondhatalási szerződvényt nem írta alá, megintették, hogy 7 nap alatt hurcolkodjék el. A szerződés alá nem írása mellett, egy más nehézség volt az, hogy neki küldöttek az utra 6 aranyat, s ő abban a jó hiszemben volt, hogy utiköltségül küldötték; de már az első napokban tudtára adta a gondnok azt, miszerint fizetéséből előlegezték, mire ő azt a nyilatkozatot tette, hogy úgy meg van csalódva, miért a gondnok s a felbőszült gyűlés meg 7—napozta; ezeknek tárgyalása után bizottságunk kimondotta, hogy Németh Gábort, mint törvényesen megválasztottat, a bukaresti egyház énekvezetőjének tekinti, s az előjáróságot felelőssé teszi fizetése pontos kiszolgáltatásáról és csendes lakásáról, melyre a főgondnok, Szabó Albert, a gyűlés nevében kimondotta, hogy ezen határozatnak nem engedelmesskednek. Nem volt mit tegyünk, mint átirást tenni a cs. kir. konzulátushoz.

A főnőbb említett tiltakozás körülményeit jellemzi az, hogy az összes előjáróság lemondott, ennek beadásával, bizottságunk a lemondást nem fogadhatta el, hogy az adminisztráció ne álljon meg, s midőn nyilatkozatra hívtuk fel a lemondás indokáért, azt adták fel, hogy a gyűlés bizalmatlanságot szavazván ellenükben a beadott tiltakozás rendjén, nem kívánnak hivataloskodni, mi annál furcsább színben tünteti fel ezen eseményt, mivel a tiltakozást a Szabó Albert és jegyző Teleki Sámuel kivételével a többi előjárósági tagok aláírták.

Vannak egyház-tagok számosan, még pedig az intelligenciából, kik a közügyektől s a gyűlésektől egészen elvonták magukat a sok zavar s függetlenségi törekvések miatt. Így állnak Bukarestben jelenleg a ref. egyház dolgai; pedig ott van tőke, van jövedelem elég, mégis a papi ház, iskola ronda-állapotban van, a templom elég nagy és szép. A papi-fizetés 200 arany: most közelebről emelték fel 200 aranyra; addig volt 140 arany s 60 aranynyal pótolták azon indokból, hogy a stólát váltják meg azzal a 60 arany pótlással. Valami nagy és titkos mesterkedés van a stólával is.

Bukarestből november 2-án a reggeli vonattal indulunk Pitest felé, mely Bukaresthez 108 kilometer. Midőn az utas néhány kilométernyi utazás után Erdély felől a hegyeket látni kezdi, egy oly kedves tájon képzei magát, mint a Nagy-Küküllő szép és termékeny völgye. Perszé, ha délfelé tekint, arra hegyeket nem lát, észak felől szöpek a hegyek a sok gazdag szőlő-telepítvényekkel, lenn az Argyes völgyében fekszik Pitest igen regényes helyen. Megérteztünk d. e. 11 órakor; Simó Géza helybeli lelkész

kedves barátunk kijött előnkbe az indóházhoz s bevezérelt az „Europa Hotelbe.“ November 3-án d. e. jöhettünk össze néhány taggal; de működésünket, s tanulmányozásunkat nagyon megkönnyítette lelkész Simó Géza éber figyelme, s hivatásával tisztában való állása. Pitesten szép templom van; egy telken van csaknem a város közepén a templom és papi lak, a papi ház hossza 20 öl, ezen épületben van az iskola is, igen szép telek, melyet egy most nyitott és készülöben levő boulevard előnyösen két telekre szakított, melyek főutcákra nyílnak. A nép itt se fizet semmit a papnak, a papi-fizetés áll egy 12 $\frac{1}{2}$ hold szőlő-hegyből, melyet a templom-helylyel együtt hagyományozott orvos, néhai Székely Károly hazánkfia 1848-ban; tanító nincs, a pap tanít az iskolában.

A pitesti egyház magára is megélhetne és virágzó egyház lehetne, ha a már most két telket előnyösen használnák fel, épületekkel, boltokkal ellátva. Itt is az az eset lehetne, mint Galacon és Braillán, t. i. Pitesten lenne egy pap s Krájova ide affiliáltatnék és ott lenne egy tanító, mert Krájova egy magára nem állhat fen, jelenleg se papja, se tanítója nincsen; de nincsen se temploma, se iskolája, még helyisége sincs.

Utasításunk egy pontja azt tartalmazta, hogy ha lehetséges, vigyük keresztül az egyházmegyei szervezetet is, s állítsuk be az egyházmegyei hivatalnokokat, esperes, jegyző, sat.; de ily körülmények között lehetetlen volt, mert papot találtunk Ploesten Kántor Lajos személyében, Bukarestben Tomka Károlyt, kirői kéz alatt értesültünk, hogy az egyház kolompasai közreműködésével felmondottak, hogy 3 hó alatt hurcolkodjék el, mi nagyon fájdalmasan hatott reánk, hogy egy oly buzgó és ártatlan ember terhes családjával némelyek kénye-kedve szerint bántalmazassék, kitasitassék, anynyival inkább, mivel a jobb, értelmesebb rész előtt szeretetben és becsülésben áll, Szászskúton az öreg Márk Mózeset és Pitesten Simó Gézát, ki már akkor haza jövő félben állott. Az egyházmegyei szervezet mégis valahogy sikerülhetett volna, ha Bukarestben őszinteség és ragaszkodás lett volna.

Általánosan, a nép nem fizet, nem szereti fizetni, mindent mástól t. i. a magyarhoni és erdélyi szuperintendenciáktól vár, hidegség, közöny uralkodik, itt-ott alig van egy-kettő, ki erőfeszítéssel valamit tehet s némileg össze tudja tartani a többi.

Kisantal Sámuel.

Az igazgató-tanács gyűléséből.

Kolozsvártt, január 10-n, 1875.

Elnök: nmlt. Gr. Mikó Imre. Jelenvoltak: főt. Nagy Péter, püspök, Ince Mihály, dr. Kolosvári Sándor, Sárkány Ferenc, Szabó Ádám, Szász Béla, és Bodor Antal, titkár.

1) Főt. püspök aa. főlemliti, hogy a folyó évi január 3-án tartott ülésből a n.-enyedi főtanoda ifjusága által rendezett tánc-mulatságok megszüntetése alkalmával azon tanoda előjárósága magatartására vonatkozólag az „Erd.

prot. közlöny" folyó évi január 7-én, 210—1 száma „igazgató-tanács nagygyűléséből" közzé tett közleménye 1-ső pontjában az elnöki kijelentés s a határozat nem adatik hiven elő.

Az elnöki kijelentés szavai felett vita támadván, az következőleg ismételtetett: „ezek a hírek az én fülemhez is eljutottak s gondnoki kötelességemnek tartottam, az előjáróságot felhívni, hogy az ügy állásáról tudósítsanak; a jelentést megkaptam, melyből úgy látom, hogy a hírek nagyitva vannak, azonban kérem, az ügyet még gondnoki hatáskörömben hagyatni; ha szükségesnek látandom, az igaztanács elő fogom terjeszteni."

Titkár utasított a téves közleménynek ugyanazon lapban leendő kiigazítására. Mi a félreértések kikerülése végett a fönnebbieken közöltetik.

2) Szabó Ferenc tudatja, hogy a n.-enyedi főtanodával fenforgó számadásai készen vannak s kéri, az erdőszerzeti számadások s időnkinti elszámolások mellett levő nyugtáinak kiadását megrendelni s kész, számadásait közösen megállapítandó időben bemutatni, csak azt kéri ki, hogy a vele való érintkezésre valamely méltányos, közönyös egyén bizassék meg, mert Bogdán Lajos gondnok ur ellen személyes okai forognak fenn. Panaszol továbbá, hogy fizetéséből biztosítékul időnkint benn tartott 1320 frt. összeget Bogdán Lajos g. gondnok végrehajtást vezető Técsi Sámuelné hitelezőjének kiadta, holott a tanoda elsőbbségi-joggal bírt.—Kérelmes utasított, hogy ha számadási ügyét tisztázni akarja, tegyen eleget kötelességének, s számadásait az egyházkerületi biztossághoz adja be s számadásához ne talán szükséges okmányokért folyamodjék ezen hatósághoz.

Az egyh.-ker. biztosság ezen határozatról értesítve, a biztosíték kiadásáról felvilágosítás nyújtásra hivatik fel.

3) Sárkány Ferenc pénztárnok tudatja, hogy a múlt év végén megtartott sorsolás alkalmával a kendi-lónai egyh. község 1984 számu 2310 frtos urb. kötvénye kisorsoltatott.—Utasított annak idejében beváltására s a beváltási összegen urb. kötvények vásárlására.

4) A moldva-oláhországi miszsiói egyházak ismeretetésére kiküldött bizottság napi díjja az élelemmel együtt 5—5 frtban állapítatván meg, ennek beszámításával összes úti költségei 528 frt. 02 krban folyósítatnak.

5) A dálnoki egyh.-község ügyében esp. aa. tudatja, hogy az ottani községi „kisedővodai alap" számadásai felülvizsgálása az egyh.-megyei vizsgálok által az 1873- és 1874-ik években nem ejthetett meg, mert a Három- s Miklósvárszék gyűlése a számadások felülvizsgálását hatásköréhez tartozónak nyilvánítá s utasítást kér. Nevezett szék gyűlése értesítettik, hogy igazg.-tanácsunk a községi iskolai célra tett alap számadásai felülvizsgálása iránt igényt nem tart, azonban az alap, ha más, mint a községi népnevelésre fordítatnék, a dálnoki egyh.-községet illetvén, az ellenőrzés végett, a számadásokat küldje fel: miről esp. aa. értesítettik.

6) A n.-dobai egyh.-község papi széna-kepéje megváltása: megengedtetik.

7) A zilabi egyh.-község kraszna-utcai iskola-telkének 800 frt. leendő eladása: megengedtetik.

8) Az a.-illosvai egyh.-község csere szerződvénye: megerősítettik.

— Előadatott még ezen kívül 34 ügydarab.

Bodor Antal.

TÁRCA.

A vatikán istene.

(Folytatás.)

Az egyház terén ily győzelemmel akarta IX. Pius helyre títani és kárpótolni a kudarcot, melyet politikai téren szenvedett. De, hogy e győzelmet kivivhassa, IX. Piusnak meg kellett erősíteni a vallási eszméket a század szellemében, mert ennek körén kívül nem élhetnek az eszmék. Olaszországban egy jeles theológiai iskola állott fen, mely oda törekedett, hogy összhangba hozza a vallást az észszel, a gondviselést a szabadsággal, az új-kori demokráciát az ó-kori papsággal, a természet törvényét a kinyilatkoztatott törvénnyel, szóval: a katholicizmust a haladással. Egy oly nagy tehetségű pap, mint szent Tamás, ki tehetségéhez hasonló lelkesedéssel bírt, oly theokratikus testület iránt, mely erkölcsi erővel és vallási eszmék segélyével kormányozza a világot, az egyház sebeit könyvek és zokogás között festette le. A nép elkülönítése a papságtól egy holt nyelv által, melyet a papság beszélt; a vallási tursulat elszigeteltsége, mely társulat akkor virágzott, midőn az általános szavazatjog s a szabad társulás tartották fenn; a szolgáltság a polgári hatósággal szem-

ben, mely a keresztyén szellemet fölfelé a zsarnokság, lofelé a vazallság eszközévé aljasította; a papság konoksága, melylyol lelkiismeretét az új eszmék világsága és eszt az új társadalmi átalakulások felfogására elzárta: mindezen méjjre ható bajait az egyháznak bámulatra méltóan felfogta s azoknak kifejezést adott úgy, hogy hangja elhatott a pápai udvarig, mely különben mindig siket volt a modern szellem hangja iránt.

Egy másik, az elsőnél nem kevésbé nagy, de politikusabb pap, ki akarta ragadni az egyházat felekezeti állapottából, hogy azt az emberiség valódi eszményévé tegye.

Szerinte az ész és a kinyilatkoztatás azonosok, a katholicizmus általános és közönséges, nem csak az által, a mi benne isteni, hanem az által is, a mi benne emberi: az evangélium szava és a modern szellem lényegileg egyek s az egyház külön szakadását a századtól inkább a papság magaviseletének, mint a forradalom zavaros eszméinek tulajdonította. Az egyház bajait tehát erőlyes óvszerekkel orvosolni, mulhatlan szükség: a világi hatalmat a polgári és egyházi élet külön választása által, a papság reakciónárius nevelését tudományos kiképzés által, a jezsuitizmust, mely az

embert mekhanikai és hasznossági eszközzé alacsonyítja, a tiszta erkölcsös lelkiismeret által, mely tökélyre vezet, a mesterkelt, körmönfont hitszónoklat által, mely eszméit az emberi lelkiismeretből, öntudatból meríti és éltető harmat gyanánt árasztja ki a kedélyekre, hogy oly vallási átalakulásra vezesse, mely hasonlít ahhoz, melyet a keresztyénség első megjelenése okozott a világon.

Miután némelyek azt az ellenvetést tették, hogy e kiegyenlítés, kiegyeztetés lehetetlen, mivel a modern tudomány a középkor csodájával, az ész a természet fölötti kinyilatkoztatással összehérhetetlen: a bölcsész-pap azt felelte, hogy ez eltérés csak a csoda és profécia helytelen felfogásából származik. Azon felfogás helyett, mely azokat valódi végbement, történelmi tényeknek tekinti, nem kell bennök egyebet látni, mint jövőd rendszereknek és palingenetikus korszakoknak jelképét a szellem és bolygónk fokozatos életében. A profeciák és csodák tulajdonképen csak egy korszak eljövételét jelentették, melyben a természeti reveláció egyesül a vallással, mint a hogy egyesülni fog egykoron a gyors, csodás institúció az érett, méjj gondolkozással, az érzélem az értelemmel, úgy hogy minden érzelmeink egy gondolattá válnának, mint a hogy egyesülése az igében — lényünkben való megtestesülése által.

II.

Ha a vallás szakit korával és korának haladásával, menthetlenül elvész. Az őszhang lehetetlen a szabadelvű század és az önkényre fektetett vallás, a demokratikus század és abszolutisztikus vallás között, oly század között, mely az élő lelkiismeretből merít életet és oly vallás között, mely holt hagyományokból inspirálja magát, a jog százada s a hierárkhia vallása között, oly század között, mely megnyílik minden tudománynak és oly vallás között, mely elzárkozik mind attól, a mi nem theológia. Ily antagonizmusban, ily ropant nagy válság közepett, vagy megkövesülnek a népek, mint pl. az arab, mivel nem módosította fatalizmusát, vagy pedig elvesznek a vallások, mint a hogy elveszett a pogányság, mivel érzéki jellegéből kifolyólag nem volt képes lecsillapítani a szellemi szomjat, melyet részint keserves szerencsétlenségek s kiábrándulások, részint pedig egy hallhatatlan bölcsészlet magasztos eszméi idéztek elő az emberi lélekben.

(Folyt kövekezik.)

A reformáció tana.

(Folytatása és vége.)

S mi volt hát „a reformáció tana?” Miben állott a közvetlen változás, melyet a viszonyok már lerajzolt állapotán a 16-ik század eseményei előhoztak? Kihirdették-e a reformáció vezetői, vagy munkásságuk kieszközölte-e minden ember számára a vélemény és gondolat szabadságának elismerését? Épen nem. A változás, mely valóban megtörtént, abban állott, hogy az önálló vélemény és gondolat szabadság joga a különálló politikai testületek számára biztosított, de az individuumok a régibb állapotban maradtak. A polgári felsőség joga a vallási dolgokban anynyira megszi-

lárdult, a menynyire az előtt soha sem. Eddig a volt a rendszer, hogy az állam fizikai erejét egyszerűen az egyház hitcikkei érvényesítésére kölcsönözte.

Az egyház valakit eretneknek nyilvánított, s az állam megégette azt. De most az állam megszűnt az egyház tan-tételeit, mint vitán fölüll álló dolgokat végrehajtani. Magához ragadta az elhatározás jogát a felett, hogy szakitsone a régi egyházzal, s újat alkosson-e? Az eretneknek kizárására nem gondolt, sőt maga határozta el, hogy kik az eretnek. Angliában 8-dik Henrik megégette Forrest szerzetest, mert azt a hitet vállotta, melyet vallott minden ember néhány évvel az előtt. Mária alatt mindazokat megégették, kik nem azt hitték a mit Forrest szerzetes kevés-sal az előtt. Henrik, Eduard, Mária és Erzsébet alatt történt minden mozgalmak közt senkinek eszébe nem jutott eltérő véleményeket törvény által biztosítani, vagy túrni: Király és parlament úgy rendezték a vallást, mint minden egyéb dolgot; a nép többi részének nem volt egyéb dolga, mint alkalmazni magát ahhoz, a mit ők törvénynyé emeltek. Németország sok független állama közt az események folyama más irányt vett, mint az egyesült angol-királyságban. Ha az uralkodó hatalma elég erős volt, a vallással kénye szerint bánt el. Ha az uralkodó hatalma nem volt elég erős erre, a jónak vélt vallás-alak behozására való jog a kormánytól átment az egyesekre. A vallásbéke nem azt jelentette, hogy joga van minden embernek tetszés szerint választani magának valamely vallást, hanem azt, hogy az uralkodó fejedelem, vagy senatus önállólag határozhatta el, hogy melyik valláshoz csatlakozik. „Cujus regio, ejus et religio.

Türelem, mint elv, sehol sem volt elismerve; s ha valahol mint tény létezett, az vagy egyik, vagy másik fejedelem egyéni bölcsességének volt eredménye; vagy annak, hogy néhol a pártok anynyira egyensúlyozva voltak egymás által, hogy egyik se volt képes, a másikat megtörni. Genfben, a reformátorok egyik nagy emberének szent városában, a vélemény és gondolat szabadság gyümölcse a Servet halála lett. Franciaországban a vallásbékének, az ország különböző viszonyai szerint, épen az a jelentősége volt, mint Németországon. Soha sem jelentette azt, hogy az egész országban minden embernek joga legyen azon vallást követni, melyet akart. Hanem jelentette a reformátorok jogát, hogy gyakorolhassák vallásukat azon kerületekben, városokban, vagy várakban, hol erősebbek voltak, hogy sem annak gyakorlatában valaki gátolhatta volna. La-Rochelle járhatott a maga útján; de ez ép oly törvénytelen volt, mint előbb egy ellenséges hugenotta gyülekezetnek a Nótrea-Damon való föllállítása. A reformáció korában sehol se volt elismerve a Burt-féle „reformáció tana.” A türelem a menynyire az valahol létezett, helyhez kötött és esetleges volt. A valóságban életbe léptetett elv az volt, hogy nem tekintve az alattvalók meggyőződésére, minden király, fejedelem, vagy kormány önkényüleg határozta el, hogy a különböző vallás-felekezetek közül melyiket erőszakolja alattvalóira.

Tehát, a reformációnak egyáltalában semmi köze ne lett volna a vélemény és gondolat szabadságával? Nagyon sok,

és különféle uton; de nem úgy, mikint Burt említett beszédében azt értelmezni akarná. A reformáció közvetlen eredménye, legtöbb esetben, egy türelmetlen rendszerrel való szakítás volt, hogy a helyett egy másikat fogadjon el. De igazságtalanság lenne, a reformációban ennél semmi egyebet föl nem ismerni. A reform. okai és eredményei sokkal meszszehatóbbak, mint maga a reformáció. Ebből magyarázható ki Burt és társainak téves felfogása. Az egyéni vélemény és gondolat szabadsága semmi szín alatt nem volt a reformáció tana, hanem azok ennek okai és eredményei valának egyszerűs mind. Kalvin nem volt tekintettel Servet egyéni véleményére és gondolat szabadságára. Cranmer nem volt tekintettel Bocher János egyéni véleményére és gondolat szabadságára. Cranmer főleg, életében szabadon égette mindazokat, kik egyéni véleményeket az övétől eltérőleg gyakorolták, míg végre maga is azon sorsra jutott, melyet ő anyiszor kimért másokra. De Kalvin és Cranmer állása legkevésbé sem volt az egyéni és szabad gondolat kifolyása. Ők ítélő tehetségök gyakorlata által bizonyos következtetéseikre jutottak, s minthogy szerencsések voltak, következtetéseik elfogadására királyokat és senátusokat megnyerni, kedvők volt, megégettetni azokat, kik ugyanazon eljárással más következtetésekre jutottak. Sem király, sem senatus nem fogadta el Servet, vagy Bocher János következtetéseit, ők azért megégettetek; ha az a szerencsésük lett volna, a mi Kalvinnak és Cranmernek, nagyon valószínű, hogy ők égettek volna meg másokat.

De oly állapota volt ez a dolgoknak, mely nem tartott örökre. Megengedve, hogy egyesek megégetése elkerülhetetlen volt, de ez mindig visszacsésés volt azon rendszertől, mely az egyéni vélemény szabad nyilvánulásából származott. S mindig csodálatos marad, hogy némelyek másokat ugyan cselekményért égettek meg, a mit maguk is elkövettek. Annak kimondásából, hogy a pápák és zsinatok nem csalhatatlanok, természetesen következett, hogy Luther, Kalvin, Cranmer, II.-ik Fülöp, Erzsébet, a westminsteri konferenciák s a dortrechtli zsinat közül egyik sem csalhatatlan. A reformáció tehát, bár maga a tekintély legfenhőjézőbb gyakorlata volt, eredményeiben halálos lökést adott a tekintély elvének. Azon emberek, kik saját egyéni véleményeiket eddig mások egyéni véleményeinek elnyomására használták, most úgy gondolkodtak, hogy mások egyéni véleménye ép oly kevésbé nyomandó el, mint az önmaguké. Midőn az egyetemes egyháznak minden ember lelkiismerete kormányzásához tartott igénye félre volt lökve, egyes fejelemeknek, vagy senatusoknak is le kellett mondani nem sokára a lelkiismeretek felett való uralkodásról. A reformáció az egyéni vélemény és szabad gondolkodás szüleménye volt; s ez viszont bár önkénytelen szülője volt az egyéni vélemény és gondolat szabadságának; de mint tant ezeket soha sem mütatta föl. A reformáció megtörtént, mert az emberek lelkülete föl volt izgatva, s ez izgatottság a reformáció alatt még fokozódott, de annak beismerése akkor elmaradt.

Teljes joggal lehet mondani, hogy a reformáció egyenes oka volt mindazon különböző alakoknak, melyeket a vé-

lemény és gondolat szabadsága fölmütatott. De minden bizonynyal, az egyéni vélemény és gondolat szabadsága nem volt azon embereknek elismert és öntudatos tana, a kik mindazokat megégették, kik saját véleményöket és szabad gondolataikat tőlük eltérőleg használták.

Lukatos Sámuel.
ref. lelkész jelölt.

Figyelmeztetés a bibliának megjelenendő ujabb fordítására, s előfizetésre felhívás.

Tizenkét év múlt el — mely időt folytonosan csendes munkássággal töltöttem egyházam szolgálatában — a nélkül, hogy a nagy közönséghez szózatot intéztem volna.

Most ismét felszólalok nyilvánosan, mert kitör lelkemből az öröm, s örömhirt hozok a nagy közönségnek is.

A biblia, a könyvek könyve, újabb magyar fordításban, diszben, alakban jelenik meg, javított szöveggel.

Mint örvendezett az öreg Simeon Jézus születésén, e szavakra fakadva: „Mostan bocsátod el, uram, szolgádat békével, a te beszéded szerint! mert látták az én szemeim a te üdvözítődöt, a pogány népek világosságát és a te népédnek, az izráelnek dicsőségét:“ akképpen Simeonéval rokon érzelemmel üdvözlöm éltém alkonyán — midőn hanyatló pályámra sötét árnyékok borulnak s hűsen fuval reám az esti szellő — isten igéjét s annak a magyar keresztyén egyház számára újabb fordításban megjelenését, s örvendek legfőbb óhajom s legszebb reményem teljesülésén, s nem kétlem, velem együtt örvendeznek a hívek.

Köz-örömünk jogosult, mert a szent könyv isten beszéde minden hívők üdvösségére, s mert a Károli Gáspár fordítása, --- melyet harmadfél századon át használt az egész magyar evang. egyház, — sok helyütt hiányos, sőt érthetetlen, az irályra nézve pedig, a magyar irodalom jelen magaslatához képest, mindenesetre elavult.

Köz-örömünk jogosult, mert a siker iránt reményt nyújt az új fordításra vállalkozott egyén képessége. A fordító, Ballagi Mór tudor ur, a ki gyermekéje óta majdnem egész munkás életét a nyelvek és a biblia tanulmányozásában töltötte.

Ő azonban nem merőben új fordítást készülni adni, hanem méltó kegyelettel Károli fordítása iránt, melynek szójasformái a százados használat által szellemi életünkbe átmentek, annak csak javítását célozza.

A vállalkozó legfőbb feladatául tűzte ki a fordításban a hűséget, miszerint sem mást, sem többet, sem kevesebbet ne adjon, mint maga az eredeti szöveg tartalmaz; annál fogva gondosan fog óvakodni hitfelekezeti nézetek s színezetek szerinti túlmáclástól. Azonban, az egyes könyvek végén a közvetlen nyelvtani értelmet magyarázó jegyzeteket teend, melyek ismerete nélkül maga a szöveg is érthetetlen.

Elsőbben az ó-testamentum javított fordításának kiadása van tervezve, s e munka három, vagy négy füzetben fog megjelenni, mintegy három év alatt. Az előfizetési

ár 5 frt, melyért az előfizetők az utolsó füzettel diszes kemény táblát is nyerendnek a könyv borítékául.

Örvendes azon jelenet is, hogy az új fordítást „A magyarországi protestáns-egylet” indította meg. E vállalata kétlen bizonyosággal szolgál, hogy az egylet ellen sok oldalról, sokképen emelt vádak alaptalanok és túlszigázottak. Mert a mely társulat főteendőjének tekinti, a szentiratok jobb fordításáról s terjesztéséről gondoskodni: az sem isten-, vagy Krisztus, vagy kijelentés-tagadó, sem hitetlen s keresztyénség-ellenes.

Reményem, egyszermind szives kérelmem, hogy nt. eszperes urak e figyelmeztetési lapot az egyes gyülekezetek lelkészeihez eljuttatni méltóztatnak; lelkész urak pedig nem csak önmaguk veendőik e vállalatot örvendetes tudomásul, hanem hivaikkal is közlendik jelen aláírási ívet; mert hitelveink szerint isten ígéje nemcsak a klérusnak szól, hanem mindenik egyháztagnak. Reményem az, hogy — ha a Tárkányi Béla ur által újonnan fordított biblia a romai kath. egyház kebelében közel 10,000 példányban kelt el — az evang. egyház hívei, kik mindannyian hivatottak s kötelezettek olvasni a szentiratokat, készséggel, nagy számban sietendnek maguk s családjok számára megszerezni a bibliát javított fordításban.

Az új biblia-fordítás, mint a protestáns-egylet „theológiai könyvtár” című vállalatának alkotó része fog megjelenni, s azért a theol. könyvtár előfizetőinek a bibliára külön előfizetni nem kell; de a kiadó egylet a bibliára külön is nyílt előfizetést, egyelőre az ó-testamentumra 5 frttal.

Az előfizetési pénzek Kovács Albert, theológiai tanár és protest.-egyleti titkár urhoz (lakik: Pesten, Calvin-tér 6-ik sz. a.) küldendők, 1875 február végéig, legcélszerűbben az ismeretes posta-utalványok által.

Gyűjtőknek minden 10 egyszerre beküldött előfizető után tisztelet-példány adatik.

Kelt Budapesten, karácson-ünnepén, 1874.

Török Pál,

budapesti ev. ref. lelkész és szuperintendens

KÜLÖNFÉLÉK.

= Az „evangyeliomi protestáns lap,” melynek bölcsője Debrecen, egy kissé zokon veszi a bemutatást, melyet róla első számunkban adtunk. Tiltakozik az „ultramontán,” és „betű-hit”-et valló elnevezés ellen s azzal akar fejünkre eleven szentet gyűjteni, hogy mi türelmetlenek vagyunk, és mint eddig cikkeinek egy részét imádsággal végzé, az erdélyi szuperintendenciára is mond egy „miatyánk”-ot, mely azt teszi, hogy egyházkertületünk álljon az ők zászlója alá. Ám, kedves kolléga, ezt meg nem éri; mert az erdélyi protestánsok és prot. papság már akkor nagykoru volt, midőn messze földiken még a gyermekség korát élték. Azt a szép textust, hogy nem szégyenelik a Krisztus evangyéliomát hirdetni, mi sokkal jogosabban hangoztatjuk, mert mi vagyunk azok, kik szelleme örököseinek valljuk magunkat a nélkül, hogy a holt betűhez ragaszkodnánk. Egyéb iránt, az ily meddő huzalkodást mi is rösteljük s nem is folytatjuk, lesz alkalmunk, hozzá szólani a dologhoz érdeme szerint, s akkor szabadon választhat mindenki a szerint, a mint hajlamai, kulturális képzettsége s a szellem örökkévalóságába

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvárt.

vetett hite és meggyőződése parancsolják. Addig csak mór-szolja az „olvasót” az „evangy. prot. lap.” Béke velünk!

= Figyelmeztetjük olvasóinkat, budapesti lelkésznek és dunamelléki szuperintendensnek, Török Pálnak mai számunkban egész terjedelmében közölt figyelmeztetésére, mely a biblia új fordítására vonatkozik. E hatalmas alakja a magyar protestántizmusnak nem kicsinyeskedik, hanem szívét tárja fel azok előtt, a kikhez szól. Hiszszük, hogy e szó meg lesz értve és örvendünk, hogy egy püspök mondá ki ítéletét a „magyarországi prot. egylet” és annak működése felett. Kérjük olvasóinkat, hallják meg e szót és kövessék.

= A kolozs-dobokamegyei néptanítók egylete egy február 1-én megjelenő „Család és iskola” című nevelés-oktatásügyi szakközlönyt indít meg, melynek szerkesztője Váradi Károly leendő, főmunkatársai Kozma József, a kolozsvári állami tanítónő-képezde igazgatója, és Szabó Endre, a Fröbel-gyermek-kert igazgatója. Előfizetési ára egész évre 3 frt. Melegen ajánljuk a szülők és tanítók figyelmébe!

= Halálozás. Szigeti Varga János, a kőrösi ref. lyceumban nevelés- és bölcsész tanár, a dunamelléki egyházkerület tanács-birája és egyik legidősebb akadémiái tag, folyó hó 10-én életének 72-ik évében meghalt. Nem csak mint tanár, bölcsész és pedagóg, hanem mint író és tudós egyiránt maradandó nyomokat hagyott hátra, melyek sok ideig fentartják nevének emlékeztétét. Béke poraira!

= A kolozsvári ref. főtanodában az 1-ső félévi nyilvános vizsgák rendje. Január 27-én d. e. 8—11-ig a II. év. bölcsészek, magyartörténetből; január 27-én d. u. 2—5-ig az I. év. bölcsészek vegytanból; január 28-án d. e. 8—12-ig az első év. bölcsészek, latin- és hellen-nyelvből; január 28-án d. u. 2—5-ig a II. év. bölcsészek természettanból; január 29-én d. e. 8—11-ig az I. év. bölcsészek, mennyiségtanból; január 29-én d. u. 2—5-ig a II. év. bölcsészek, állattanból; január 29-én d. u. 2—4-ig az I-ső elemi osztály; január 30-án d. e. 8—11-ig az I. éves bölcsészek, egyetemes-történetből; január 30-án d. u. 2—5-ig a 2-ik elemi osztály; január 31-én d. e. 11—1-ig a zene- és ének-kur nyilvános próbája a ref. főtanoda nagy termében. Február 1-én d. e. 8—11-ig a II. éves bölcsészek latin- és hellen-nyelvből; február 2-án d. u. 2—5-ig a 3-ik elemi osztály; február 1-én d. e. 8—11-ig a II. éves bölcsészek, tapasztalati lélektanból; február 2-án d. u. 2—5-ig a 4-ik elemi osztály; február 3-án d. e. 8—11-ig a VI. középosztály; február 3-án d. u. 2—5-ig az I. középosztály; február 4-én d. e. 8—11-ig az V középosztály; febr. 4-én d. u. 2—5-ig a II. középosztály; február 5-én d. e. 8—11-ig a IV. középosztály; február 5-én d. u. 2—5-ig a III-ik középosztály.

= Vizaknai ref. egyházunkban 1874-ben született és kereszteltetett 18 fiu és 19 leány; ezek közül házasságon kívül 1 fiu és 2 leány; meghalt: férfi-nemen 18, nő-nemen 16; ezek közül 1—15 éves gyermek: fiu 10, leány 6, = 16; 15—30 éves ifju: fiu 0, nő 1; 30—50 éves: férfi 4, nő 5; 50 éven felüli agg: férfi 4, nő 4. Születtek öszszego 37; meghaltaké 34. Eskettetett 8 pár; ebből vegyes házasság 1. Vizakna, jan. 10, 1875. Sylveszter Domokos, ref. pap.

= Hibaigazítás. Lapunk első számában az 5-ik lapon az „igazg.-tanács gyűléséből” című közleményünk 2-ik száma alatt a 11- és 12-ik sorban az iratott, hogy a krajovai egyház a ploestihez affiliáltatik — holott a pitestihez affiliáltatott: mit ezennel helyre igazítunk.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, JANUÁR 28, 1875.

213—4. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmentve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Olvasóinkhoz!

Ugy hisszük, hogy olvasóink a folyó hó 12-ről kelt püspöki körlevélből már tudomására jutottak annak, hogy lapunk ezután nem lesz közlönye a hivatalos köröztetéseknek: ugyan azért figyelmeztetjük, illetőleg, kérve-kérjük mindazokat, kik csak ezért fizettek elő lapunkra, hogy jelentkezni sziveskedjenek, és mi pénzüket azonnal visszaküldjük.

Kolozsvártt, jan. 18, 1875,

Szász Gerő.
ev. ref. pap, szerk. és kiadó.

A kolozsvári egyházmegye emlékirata a theol. fakultás ügyében.

(Folytatás.)

Kétséget nem szenved azonban, hogy az anyaszentegyház eme főtulajdonosi joga nem egy értelmű a korlátlan tulajdonosi és rendelkezési joggal; mert az egyházi vagyon nem oly természetű, mint az egyes emberek magán-vagyona, melyet az illetők szabad tetszésük szerint elajándékozhatnak, vagy bármely célra fordíthatnak. Korlátozzák e tekintetben az anyaszentegyház jogát:

1-ör, azon célok, melyeknek elérésére az egyházi vagyon eszközül szolgál s melyeket az anyaszentegyház keletkezése alkalmával maga elé tűzött. E célokat a helv. konf. XXVIII-dik része 2-dik pontja következőleg körvonalozza „Valóságos haszna a Krisztus Ekklézsiája javainak régentén ez volt és most is ez: hogy megtartassék a tudomány az iskolákban és szent gyülekezetekben, mind az egész isten-tisztelettel, és rendtartásokkal és egyházi épülettel együtt; továbbá, hogy megtartassanak a tanítók, tanítványok és egyházi szol-

gák egyéb szükséges dolgokkal és hogy a szegények segítettessenek és tápláltassanak.“ E legfőbb céloktól az egyházi vagyomból egy fillért is elvonni és in profanum usum fordítani, az anyaszentegyház központi hatalmának sem áll jogában.

Korlátozzák az anyaszentegyházat:

2-or, az egyes alapítók végrendeletei. Az 1791-dik LIV-ik törvénycikk így rendelkezik: „Sacratissima sua Majestas singularis Religiones securas benigne reddit, quod piae Fundationes ad mentem ac intentionem Fundatorum administrabuntur, et cum Foundationibus aliarum Religionum non commiscebuntur, salvo circa illas superinspectionis Jure Majestati Regiae competente.“ Ez országos törvénnyel öszhangzó saját egyházi törvényünk is. A többek közt, az 1823—162 sz. a. kelt egyházi rendelet szerint: „minden kijelölt célra hagyományozott alapítványokat az alapító által meghatározott módon kell használni.“ Ha p. o. valamely alapítvány szorosabb értelemben vett vallásos célra (templom-építésre, papifizetésre, stb.) hagyományoztatott s az alapító e szándékát határozottan kifejezte, akkor az ily hagyományok szorosabb értelemben vett nevelésügyi célokra (iskola-építésre, tanító-fizetésre stb.) nem fordíthatók. Jöhetnek elő azonban oly kivételes esetek, midőn az anyaszentegyház még az ily nemű dislokáció jogát is gyakorolja. Dósa E. szerint, ily kivételes eset az, midőn a központi hatalmat „az eminens dominium ily gyakorlására az anyaszentegyház közérdeke hívja föl; például, ha különben nem lehetne egy ekklézsiát, vagy iskolát a pusztulástól megmenteni s az igénybe vett ekklézsiá, vagy iskola a szükségelt segélyt, saját céljai kockáztatása nélkül, szolgáltatathatja a megnevezett célokra nem szabályozott jövedelméből.“*) Merült fel ily kivételes eset a legujabb időben is,

*) Dósa: Egyházi jogtan. 150-ik cikk.

midőn p. o. a fehérdi papi állás dezma-kárpótlási kamataiból, ugyanott a tanító fizetése pótlására, a központi hatalom évenként 150 frtot elvont. Megtörtént ez a tordosi papi-fizetéssel is. Nézetünk szerint is azonban, ily eljárást csak a végszükség igazolhat; de e történeti tények egyszersmind kétségbe vonhatlanul tanusítják azt, hogy az anyaszentegyház önmagát tartja az egyházi vagyon főtulajdonosának s e jogát tényleg is érvényesíti, ha szükségét látja.

Helyén látjuk itt azonban jelezni azon különbséget, mely az egyházközségi és a főiskolai vagyonok közt létezik. Az egyházközségi vagyonok ugyan is, általában véve, csak rendkívüli és kivételes esetekben vonhatók el az illető egyházközség speciális céljaitól; mert, ha szinte világosan nem is kimútható, hogy a hagyományozó alapítványát azon kikötéssel tette, hogy az semmi szín alatt nem dislokálható, de intenciója bizonyosan az volt, hogy egy bizonyos, meghatározott helyen élő hitsorsosaink vallásos, vagy nevelési szükségleteit részben kielégítse. Az ilyen helyhez kötött egyházközségi vagyonnal szemben az általános szabály, melyet anyaszentegyházunk központi hatalma eddig rendesen szemé előtt tartott, az, hogy az ilyen vagyonnak korlátlan tulajdonosi és rendelkezési jogába az anyaszentegyház csak akkor lép, ha az illető egyházközségből a hívek mind kipusztulnak, vagy más vallásra térnek, s így az teljesen dezolálttá lesz; ellenkező esetben, a központi hatalom az egyházközség tagjait az egyházi vagyon birtoklásában és hasznélvezetében nem háborítja. Ez általános szabály alól is azonban vannak egyes kivételek. Így p. o. közzsinati fölterjesztés alapján, az egyházi-főtanács 1860-ban megrendelte, hogy a brád-ribicei egyház fizessen évenként az inséggel küszködő körözsányai egyháznak 300 frtot, mely őszszeg későbbre 400 frtra emeltetett föl. A körözsányai egyház anyagi viszonyainak jobbra fordultával, a brád-ribicei egyház konzisztoriuma 1870, június 12-én tartott üléséből fölterjesztést intézett a közzsínathoz és egyházi-főtanácshoz, kérve a fizetési kötelezettség megszüntetését. A kérdés az 1874-iki egyházkerületi közgyűlésen, 91 sz. a. nyert végmegoldást oly formán, hogy a brád-ribicei egyház 1872. jan. 1-től kezdődőleg a kötelezettség alól feloldoztatott, de azon föltétellel, hogy

addigi hátralék-tartozásait fizesse ki a körözsányai egyháznak.

Máskint áll azonban a dolog a főiskolai vagyonok feletti rendelkezés kérdésében. A főiskolák vagyonának legnagyobb része ugyan is nem helyhez kötött, sőt ellenkezőleg, ezekre nézvé épen a helyhez kötöttség kepezi a kivitelt. Ilyen az alapító végrendeletének világos kijelentése szerint, p. o. az udvarhelyi főtanodánál a Kis József-féle alapítvány, mely dislokáció esetében a sz.-kereszturi unitarium gymnázium birtokába menne át. Az alapítványok roppant nagy többségét képező többi vagyonra nézvé az anyaszentegyház rendelkezési jogát, mint fentebb fölfejtettük, csupán egy korlátozza: a cél. E korlátan belől a központi hatalom, az anyaszentegyház érdekeit tartva szemé előtt, mindig szabadon rendelkezett, a mint ezt fentebb jelzett intézkedései tanusítják.

Nem képez e tekintetben, sem országos, sem egyházi törvények értelmében kivételt a Bethlen-főtanoda vagyona sem, melynek főtulajdonosa épen úgy, mint a többi őszszes egyházi s iskolai vagyonnak, az erdélyi ref. anyaszentegyház. A nagy alapítónak s illetőleg az országos törvényhozásnak, mely megerősítette a nagy alapító donációit, melyek nagyjára pura fiskálítások valának s így csak a rendek beleegyezésével képezhettek donáció tárgyát, intenciója az volt, hogy az erdélyi protestantizmus s ez által a magyar nemzeti művelődés javára moghossa áldozatát. E szellem lengi át az alapítónak többnyire az 1629-ik évben kelt adomány-leveleit. Az alapítást kezdeményező intencióját így értelmezi az országos törvény is. Az A. C. I. R. 10. Tit. 3-ik artikulusa így hangzik: „Mely igen szükséges és megbecsülhetetlen haszonra való dolog légyen pedig, hogy nem csak közönséges jó Skholák, de nevezetes kollegiumok, ha lehetne többek, de vagy csak egy is állítsák jó alkalmatossággal hazánkban, azt elégséges képen minden ker. nemzetnek példájából, magunk fogatkozásával is ismerjük, holott mind értéktelenség, mind egyéb sok alkalmatlanságok is arra szegény hazánk lakósit nem igen bocsátják, hogy idegen országai akadémiákba, kollegiumokba küldhessék, és tanithassák gyermekeiket melyről mint igaz Pater Patriae, néhai Bethlen Gábor fejedelem istenesen és tanácsosan gondolkodván,

kezdette vala plántálni a fehérvári kollegiumot, azt mind profeszszorokkal és egyéb tudós embe-
rekkel kezdvén megékesíteni, s mind pedig külső
beneficiummal (mely nélkül meg sem állhatna)
megerősíteni, illendő jövedelmet mind pénzüi s mind
pedig jószágul rendelvén hozzája (mely testamen-
tomát az fejedelemnek a nemes ország is hely-
ben hagyta.)“ Ime, az országos törvény így kör-
vonalozza a nagyszerű alapítvány célját.

Azon kérdésre is: ha vajjon ez alapítvány
bizonyos helyhez van-e kötve: világos választ nye-
rünk az országos törvényből. Az A. C. I. R. X.
Tit. 2-ik art. így hangzik: „kollegiumnak legal-
kalmasabb helyül Kolozsvár itéltetett volt az előtti
időkben is, azért az evangélikus orthodoxus feje-
delmeknek szabad dispoziójára hagyatik, akár a
kolozsvári farkas-utcai templom körül erigáltassa-
nak kollegiumot, vagy derekas skholát, akár pe-
dig Fehérvártt, akár mindkét helyütt,“ sat. Ha-
sonlókép rendelkezik az A. C. I. R. X. Tit. 3-ik
artikulus is: „Statuáltatott annak okáért, hogy
azon kollegium (t. i. a fehérvári) vagy azon hely-
ben, vagy Kolozsvártt mind külső és belső épü-
letiben nem csak kontinualtassék, sőt inkább re-
nováltassék, a menyinyiben isten a fejedelmeknek
elégségeket engedi és a kollegium és proventus
extendáltathatik.“ Az országos törvényben ennél
fogva a tanoda székhelyül nincs egy határozottan
megállapított hely kijelölve. Említés van téve Ko-
lozsvárról, mint „legalkalmasabb helyről“ és Fe-
hérvárról, de fön van tartva az A. C. I. R. X. Tit.
3-ik artikulusának második kikezdésében az illeté-
kes főhatóságnak azon joga is, hogy: „communi
interessantium consensu, valami más alkalmato-
sabb hely konkubialtathatik. I-ső Apafi fejedelem
kétségkivül az országos törvény ez engedélyére
támaszkodott, midőn a Bethlen-tanoda székhelyül
—miután Fehérvárt a török és tatár-dúlások rom-
ba döntötték s a tanoda Kolozsvárra vonult —
1662-ben októb. 6-kán a kocsárdi táborban kelt
rendeletével Nagy-Enyedet jelölte ki ideiglenesen.
E rendeletében az áthelyezés szükségességét így
indokolta: „Kolozsvárott plántált kollegiumra pe-
dig ez háboru és alkalmatlan állapotok miatt, mos-
tan illendő gondviselés nem lehet; melyre nézve
parancsoltuk volt Vásárhelyi Péter urnak, oda
való skholánk profeszszorának, hogy onnét kijövé,
maga mellett és keze alatt lévők, az kik akarná-

nak, kijönnének, hogy ne alunnék el a változások
között is a skholai tanítás. Nem lévén ezért mos-
tan erre alkalmatosabb hely Enyednél,
mind a kollegium jószágára s minden egyéb dol-
gokra nézve, szállást és maradást oda rendeltünk,
stb.“*) Ime, itt fordul elő először Nagy-Enyed-
nek, mint a tanoda székhelyének neve, melyről
sem a nagy alapító végrendeletében, sem az Ap-
probatakban és Compilatákban, sem az újabb-kori
országos törvényekben említés sincs téve. A tör-
vény fentebb idézett szavaiból s a fejedelemnek
azokra alapított intézkedéséből világosan kitetszik
az, hogy anyaszentegyházunk azon testületének,
mely az 1791-ik 55-dik törvénycikk értelmében
„in ecclesiasticis“ a hajdani törvényhozásnak s az
az által szervezett fejedelmi tanácsnak jogutóda:
jogában áll bármikor a Bethlen-főtanoda székhely-
ül, ha szükségét látja, más helyet jelölni ki.

Tagadhatatlan azonban az, hogy úgy a nagy
alapító végrendelete, valamint az approbata a
Bethlen-alapítványnak kezelésére nézve — bárhol
legyen is a tanoda székhelye — az anyaszentegyház
elébe bizonyos korlátokat szab.

(Folyt. kövekezik.)

A karácsonfa; mint nevelési eszköz.

Hogyan? Kérde komoly szemöldökű olvasóm: a ka-
rácsonfa, az álság és hiúság e megtestesítése, előfát hazu-
dó száraz ágával, hamar ellobbanó gyergyácskáival, arany-
füstös díóival — ez is lehet még eszköze a nevelésnek?

A családi élet körében mindennek a nevelés eszköze-
nek kell lenni; s az is, minden — még ha nem akarjuk
is, természetesen, jó, vagy rossz — irányban. Hatás nélkül
az anyyira fogékony gyermeki lélekre semmi sem marad:
sem egy szó, sem egy tett, sem egy esemény. Akármily
fontosságot tulajdonítsunk az iskolának, (legszelesebb ér-
telmében véve e szót, a Fröbel-féle gyermek-kerttől az
egyetemig) azért a családi ház fontosságát nem engedjük
elvitatni. Az iskola csak pótléka a családnak ott, a hol ez
nem nyújt, nem nyújthat elég és jó tápot a gyermek fej-
lődésének; s a szerint felel meg hivatásának, a mint egy
jó családi kört pótolni, illetőleg azzá válni képes. A neve-
lés kiinduló pontja, az egység, melyhez e részben mindent
viszszanyitunk, még is a család, a ház, az otthon marad.

Azért az itt nyert benyomások fontossága mindenek
fölött való. Itt minden szó egy mag, minden bánásmódor
egy szél-irány, minden kis eset egy — talán döntő — ese-
mény a gyermek lelki s mind észbeli, mind erkölcsi fejlődé-

*) L. P. Szathmári Károly: Bethlen-főtanoda történe-
et, 76-dik l.

désére. A gyermeki lélekre való benyomások közt nincs csekély, nincs számba sem veendő; vagy jobban mondva, nem tudhatjuk, mi a csekély, mi a hatástalan, s azért kicsinyleni, semmit sem szabad, meggondolatlanul tenni, vagy elmúlasztani bármit is, veszélyes lehet.

Ez általános észrevételekkel, azt hiszem, igazolva van, hogy egy oly tárgyra akarom a figyelmet fordítani, a miről, e szempontból legalább, még nem volt szó irodalmunkban.

A karácsonfa különben nem is magyar szokás tulajdonkép. Gyermekkoromban, Erdélyben legalább, a hol én is gyermekeskedtem, új évre viradó éjszaka szokott járni az angyal, s párnánk alá dugta ajándékait, vagy ha több s olyan volt, a mit a párna alá nem tehetett, ágyam fejéhez a székre, vagy az asztalra rakta le. A karácsonfa, mely karácson előtti este gyúl föl, a ház legszebb szobája közepén, egy csinos fenyő-fa hegyéből metszett kis fa, zöld tűlevelei közé aggatott s a betlehemi csillagot jelképező gyertyáival, míg ágain aranydió s alma és apró cukorkák függenek, aljában pedig az ajándékok vannak elrakva, s a gyermekeknek még lefekvés előtt oda nyújtja a kis Jézuska által hozott ajándékait; a karácsonfa, mondom, ily alakjában valóságos német szokás; de legyen akár mily eredetű, rendkívül szép s kedves szokás s nem hiába, hogy az utóbbi évtizedekben nálunk is annyira meghonosult. Itt a fővárosban a legszegényebb napszámos aszszony is, magyar, német, vagy tót legyen, veszen ha csak egy hatos áru kis fenyőágat s reá egy kis viasz-gyertyácskát szegény gyermekének s a kit egész éven át száraz kenyérről és savanyu tejjel alig bir táplálni, ez este aranydiót s egy pár krajcár áru cukor-süteményt juttat neki, ha maga kikoplalja is.

A vagyonosabbaknál a karácsonfa fényüzése — meg kell vallani — sokra is megy. Maga egy szépecske, pl. fél öl magas karácsonfa, gyertyáival és cukor-függelékével nyolc-tíz forintba magunk forma polgári háznál is tele kerül; a főranguké s gazdagoké, természetesen, sokkal is többé. Még ezentúl vannak az ajándékok; ezekben a fényezés, módunk és kedvünk szerint, nagyon különböző mértékű lehet. Nálam például, mindenik gyermekre egyenkint öt-hat forint van számítva, a mi ilyen szegény embertől talán egy kissé sok is; de én némileg elvből s mindenesetre szívesen teszem s mondhatom, soha sem bánom meg, mert gazdagon megjutalmazva érzem magamat érette.

Mindenek előtt, természetesen, a gyermekek öröme által. Hetek óta arról susognak maguk közt. Valami rejtelmes tündéri fény veti előre világát a karácson-est csillag sugáiraiból. Hiszik is, nem is, hogy a kis Krisztus, vagy az angyal hozza s osztogatja ajándékait. De ha már nagyobbak is, mintsem ezt még hihetnék, arról — hogy mik lesznek az ajándékok — egyáltalában nincs sejtelmök. Akkor délután, mikor a karácsonfa készül, különösen távol tartják magukat a lakás azon részétől. Nálam, maguk fejétől, az idén egy lapra fölirták s az egész azon lakosztályba vezető ajtóra kiragasztották „gyermekeknek tilos a

bejárás ma.“ Előtte már néhány este azzal a gondolattal s töpprengéssel aludtak el: vajjon mi lesz a karácson fán? S egy pár hét óta különösen igyekeztek jók lenni, nehogy elriaszszák az angyalokat.

Egyszerre jelentik, hogy készen van minden. Az ajtó megnyílik. A karácsonfa huszonnégy kis gyertya fényében úszik. Az egész szoba tündéri világításban. A gyermekek ajkáról a bámulat, öröm s meglepetés felkiáltása hangzik el; nem lépnek, röpülnek a szobába. Egy ideig nem érnek rá, az asztalon körül rakott ajándékokat s mindenikre feltűzött nevet keresni, szemök, szívök a karácsonfa gyönyörébe van elmerülve.

Jól van rendelve, hogy karácsonkor legrövidebbek a napok s leghosszabbak az esték. A kis gyertyákat már négy órakor meg lehet gyújtani s a lefekvés rendes idejét legfőlegb egy órával kell hátrább tenni. Ha nyáron volna a karácson, éjfél vinné ágyba a gyermekeket.

Örömük oly nagy, oly tiszta, oly teljes! Anynyi pénzben, semmi más fajából az örömnél, nem lehetne akkora meynynyiségét vásárolni, mint ebből — tessék elhinni.

De hol van a nevelési eszköz mindebben?

Szász Károly.

(Vége következik.)

Az igazgató-tanács kis gyűléséből.

Kolozsvártt, január 24-n, 1876.

Elnök: nmlt. Gr. Mikó Imre. Jelenvoltak: főt. Nagy Péter, püspök, Ince Mihály, dr. Kolosvári Sándor, Sárkány Ferenc, Schilling Ottó, Szász Béla, és Bodor Antal, titkár.

1) Nagy Péter püspök ajánlattal beadja Elekes Károly esp. és közjegyző felterjesztését, melyben tudatja, hogy a sárdi 3 hold 847 □ öl kaszálóból s 640 □ öl szőlőből álló püspöki birtokért Szász Pál öszszesen 675 frtot ígért s miután a közlegelő mellett fekvő kaszálót gyakran leétezik a barmok, helyt csekély az ára s a távolság miatt a beszállítást nem érdemli s évi jövedelme alig fedezi a birtok adóját: kéri az eladást megengedni. A sárdi püspöki birtok eladása, a közgyűlés jóváhagyása reményében, megengedtetik s esperes aa. megbizatik a szerződvény megkötésével.

2) Dr. Kolosvári Sándor ig.-tanácsos, előre bocsátott indokolás után, a következő határozati javaslatot terjesztette elő: mondja ki az ig.-tanács, hogy a főtisztelendő püspök urnak idei 56 számú körlevelében kifejezett azon intézkedése, mely szerint a püspöki köröztetéseket jövőre nem az „Erdélyi protestáns közlönyben“ hanem a régi módorban kívánja köztudomásra juttatni, nehogy azon félreértést vonja maga után, mintha az igazg.-tanács is saját körözvényeit illető régibb határozatát megváltoztatni akarná: körrrendeletileg ujlag figyelmezteti az illető egyházmagyékot, gondnokokat, tanodai előljároságokat és püspöki egyházakat, hogy az igazg.-tanács. a gyorsaság, olesóság, a cél- és észszerűség tekintetéből minden hivatalos körözvényeit jövőre is az „Erd. prot. közl.“ hasábjain fogja közzé tenni. — Két

tag kívánságára tárgyalás végett a közelebbi nagy gyűlésre halasztatik.

3) Szász Béla ig.-tanácsos ugyanezen köriratra vonatkozólag, kérdést teszen a főt. püspök aa.-hoz: hogy alapos-e azon értesülése, mely szerint ezen köriratban üresedésben levő papi állomások is köröztettek; s ha alapos, miután tudakozódása folytán úgy értesült, hogy a körlevél a kolozsvári egyh.-megye esperesének nem küldetett meg, kérdi: ha egyházmegyének tekinti-e püspök aa. Kolozsvárt s ha annak, minő jogon vonja meg az egész egyh.-kerületnek szánt köröztvényt a kolozsvári egyh.-megyétől? Némi vita után, püspök aa. azt a felvilágosítást adja, hogy ő a köröztvényt a kolozsvári egyh.-megye számára is aláírta s csak most értesül, hogy az kézhez nem jutott. A felelet tudomásul vétetett.

4) A sepsi-szent-györgyi tanoda előjárósága felfejti, hogy azon tanoda építkezései befejezésére a magas kormánytól kért 24,000 frt. kamat nélküli kölcsön nem adatván meg, nemes Három- és Miklósvár-szék a ruházati alapból 12,000 frt. urb. kötvény kölcsönt ajánlott fel 5% kamattal, melyért azon város hatósága zálog-jogi biztosítékot nyújt oly kikötéssel, hogy a fizetendő kamattal azon hatóság által a tanoda részére tett 24,000 frt. alapítvány kamataiba beszámíttassék s kéri, ezen kölcsönről felterjesztett szerződvényt jóváhagyni.—A szerződvény megkötése jóváhagyatik s felhivatik a tanoda előjárósága, hogy a kamattal fizetése által megkevesebült jövedelem mi módon fedezhetőségre nézve az épített bizottságot szólítsa fel nyilatkozattételre és véleményével terjeszse fel.

5) A siklódi egyh.-község felekezeti fiu- és leányiskoláját nem képes szabályszerűleg berendezni és fenntartani s a felállítandó községi iskola részére mi vagyont

sem bocsát át: a községi iskola felállítása után, felekezeti fiu iskolája megszüntetése ez idő szerint megengedtetik oly feltétellel, hogy leány-iskoláját szabályszerűleg rendezze be.

6) A n.-galambfalvi egyh.-község kéri iskola-helyisége és az iskolaház építésére egybe hordott épület köve át-bocsátása mellett, felekezeti iskolája megszüntetését és községi iskola felállítását megengedni oly módon, hogy az át-bocsátandó belsőért egy külső fekvőt kapna. Mivel az egyh.-község tőkepénzei, fekvői és magtára jövedelmével iskoláját szabályszerűleg képes berendezni és fenntartani: az iskola-helyiség át-bocsátása nem engedtetik meg.

7) A sz.-udvarhelyi tanoda előjárósága tudatja, hogy az ottani főreáltanodai igazgatóság által megtaláltatott az iránt, hogy a reáltanodai tanulók vallás-oktatása iránt felforgó nehézségek elenyésztesítéséig Kőkösi Sándor köztanító és papjelölt bizassék meg a vallás-tanítással s elfogadásra ajánlja. A tett ajánlat ideiglenesen elfogadtatik.

8) A m.-vásárhelyi egyh.-község két kövü szítás-malma haszonbérbe adásáról felterjesztett szerződvény: némi módosítás mellett megerősítettik.

9) Pentárnok aa. tudatja, hogy az ágostai egyh.-kerület főhatósága alatt volt szászvárosi, vizaknai, tordosi és kőbóri egyh.-községek tized kárpótlási kötvényeit a helybeli kir. adó-hivatalból átvette.—Utasítottik, hogy számadása alá véve, kamatait félévénként esperesi uton az illető egyh.-községek lelkeszeinek küldje el.

10) Ugyanez kéri a vingardi vinkulált 3 drb. 100 frtos urb. kötvény eladását, vagy becserelését megengedtetni. Az eladhatási engedély a kötvényekre vezetettik.

— Előadatott még ezen kívül 11 ügydarab.

B—A—

TÁRCA.

A vatikán istene.

(Folytatás.)

Minő magasságra emelkedett volna IX. Pius, ha belátva, hogy egyházi kormányzata ellenkezik minden hatósággal, minden politikai hatalommal, lemond e hatalomról s a caesároknak biborát a tribunok tógájával cseréli föl! Korának hitét a legmagasztosultabb ideálmusban ujithatta volna meg, az evangélium szellemében szervezhette volna Krisztus egyházát, vallási gyűlésekké egyesíthette volna a népeket, e gyűlések által hozott törvényeket alkalmazhatta volna a kényurak hatalmára, az arisztokraták gögjére s a gazdagok fukarságára: a rabszolgának jogot, az elnyomottak szabadságot adhatott volna, Olasz- és Lengyelország feltámadását idézhette volna elő; a szellem emiszszariusait küldhette volna az uralkodó osztályok új pogány érzékisége és megcsontosult önzése ellen; méjj meggyőződéssé érlelhette volna azt, hogy a szabadság, egyenlőség és testvériség evangéliumi és társadalmi formulák is egyszersmind, melyek képesek új földet

teremtteni s arra áldott és örök világosságú új egeket borítani!

Akkor, igen, akkor a modern szellem husvétját ünnepelhette volna, győzelmi dicsőeneket zenghetett volna s láthatta volna a középkori templomok kapuinál a fehérbe öltözött és jósaftól ragyogó angyalt, melyet a szent aszszonyok láttak a sir nyilásánál, hirdelve, hogy Krisztus nincs ott, hogy Krisztus valóban feltámadott: Resurrexit: non est hic. Annak bizonyítékát, hogy megnyit tehetett volna ily hatalmas eszközökkel, eléggé mutatja az, a mit csekély, palliativ eszközökkel és félénk reformokkal elért. Egy rendelete, mely megszüntet az előleges eskü-tétel szolgáliformuláját, egy bizottság, mely a végből neveztetett ki, hogy tanulmányozza az elutasíthatlan reformokat, egy konsultatív kamara, mely tartományonként egy-egy képviselőből állt, kit a pápa a felterjesztett három jelölt közül nevezett ki, egy száz tagu tanács, melyből a kilencek senatusa alakult: ezen egyszerű intézkedések, melyek társadalmi megújulást helyeztek kilátásba, elégségosok voltak arra, hogy fölébresszék

Olaszországot. Ezen intézkedések szabadelvű törvénykönyveket adtak a reakcionárius fejedelmeknek, minők Modena és Parma fejedelmei voltak, megnyitották Szicília börtöneinek ajtóit, a szabadság lehetőségét terjeszték ki Nápoly légkörében, arra kényszeríték az idegeneket, hogy a pápai tiltakozásra visszahuzódjanak Ferrarától; fegyvert adnak Károly Albert kezébe a függetlenség ügyéért, megbuktatják Párisban Guizotot, Bécsben Metternichet és előidézik a milánói öt napot, melyek egy megváltó vértanui öt napját képezik; feltámasztják Velence holt lelkét a vakító lagunák csodái közül; az új hittel átalakítják, képessé teszik a legforradalmibb kedélyeket minden vallási érzelem befogadására, visszaadják az olaszoknak régi becsöket, hősiségüket s néhány nap alatt százezer osztrák közül, kik Olaszország elnyomására küldettek oda, négy ezer megöletett, huszonnégyezer megsebesült, vagy harcképtelenné vált, a többi szétszóratott. A szabadság szavai, melyek a vatikán magaslatáról elhangzottak, mintegy új vért ömlesztettek az erekbe s új eszmét lehettek Európa öntudatába, mely addig lethargikus állapotban szenvedett. Ama harangok, melyek imára kondultak meg, képesek voltak, vészharangok gyanánt is szolgálni a zsarnokság ellen.

De e fontos, nagy pillanatban eszébe jutott IX. Piusnak, hogy ő pápa és pápa-elődjeinek utódja. Az osztrákok és olaszok közt folyt egyik háboruban érzé a pápa, hogy mindnyájan katolikusok, jóllehet az igazság egészen az utóbbiak pártján állott, míg az előbbieknél semmi igazuk sem volt. Mi alatt a nápolyi király határviellongások miatt elhagyja az olasz ügyet, hogy hatalmába ejtsen egy zsákmányt, mely egészen a fegyverek szerencsésjétől függött, IX. Pius megfagyasztá nemzetét ereiben a vért, midőn vonakodott segéd-csapatokat küldeni s megáldani a legszentebb ügynek, Olaszország ügyének harcosait. Nem sokára összehívta a katolikus hatalmakat, segítséget kért tőlük, megmutatá nekik a Rómába vezető utat és érzéketlenül nézte, mint rombolják le a nagy emlékeket, mint gyilkolják meg a jámbor katolikusokat, aztán visszatérve a romok és hullák közepette földi trónjára ült, az idegen legiók szuronyaira támaszkodva.

E pillanattól kezdve, IX. Pius nem képviselheté többé az első keresztyének evangéliumi, hanem igen is a régi ázsiai főpapságok szellemét. Azok, kik őszinte hívei a keresztyén vallásnak, még nem tudják, mennyire lennének képesek, megmozgatni a világot, ha e vallást a szabadsággal egyesítenék. A modern történelemben előfordul az, hogy a tiszta katolikusok utálják a szabadságot, míg a szabadelvűeknek nevezett katolikusok szakadárokká lesznek a nélkül, hogy úgy azok, mint ezek képesek lennének, kiegyeztetni századunk szellemét atyáink vallásával. Ez onnan van, hogy úgy az ó, mint az új szövetség republikánus hagyományokat tartalmaz.

Tudva levő dolog, hogy Juda híres nemzetségének szervezetében a királyok a mózesi tradícióknak a más népek eszméivel és szertartásaival való összekeverését képviselik, míg a próféta zord republikánus szigorral Izrael

tiszta eszméjét képvisel. Ismétlem: a tribunok modern ékesszólása a szent írásból merítette a republikánus szellemet, mint a hogy ezt az európai demokrácia alapítói tették, kiknek jó hirneve, mint minden valódi dicsőség, századról-századra emelkedik.

Izrael népe királyt kért, de isten meg akarta azt tagadni tőle és Sámuel által így válaszolt neki vissza:

„Élősen a királynak hatalma, a ki uralkodni fog; ti rajtatok. A ti fiaitokat elviszi és szekér-vezetői lesznek neki és lovagjai és az ő szekere előtt futnak. És választ közülök ezer ember előtt járó hadnagyokat és ötven ember előtt járókat és hogy neki szántsanak, gabonáját bearassák: hadakozó szerszámokat és szekérhez való szerszámokat csináljanak. A ti leányaitokat viszontag elviteli a kenegetésre, szakácsságra és kenyér-sütésre. Továbbá, szántó-földeiteket, szőlőhegyeiteket és olajtermő kerteiteknek javát elveszi és szolgálóinak adja.

És a ti veteményeitekből s szőlőitekből dézsmát vesznek és az ő fő embereinek és szolgálóinak adja. A ti szolgálókat és szolgálókat, ifjaitokat és szamaraitokat elveszi, hogy azokon az ő dolgát tegyék. A ti barmaitokból dézsmát vesznek és neki szolgálóik lesznek. És akkor kiáltani fogtok a király miatt, a kit választatok magatoknak, de nem hallgat meg az ur titeket az napon.”

IX. Pius szabadelvű velleitása által a világon előidézett mozgalom bizonyítja, mily mérvben hatnak át a haladási eszmék a tömegek lelkiismeretét, öntudatát, ha azokat az egyház terjeszteni. De, fájdalom, a szív elfogódik annak gondolatára, hogy ha a pápa a királyok ellen emelte szavát, ez a monarchikus olveknél is reakcionáriusabb olvek nevében, ama theokrácia nevében történt, melytől Európa megvonta a gyámságot és támogatást, mihelyt a polgári élet előtűnni és az emberi ész érlelődni kezdett.

A monarchiák ma már gyűlöletesekké lettek, mert nincsenek összhangban polgárisodásunk és kulturánk jelen állapotával, sem pedig a modern szellem lényével; de azon okok egyike, melyek mégis lehetővé tették, hogy ez intézmények még fennállhassanak, azon hatalmas támadásban áll, melyet a theokrácia, a papi elemnek az emberi társadalmak fölött gyakorolt politikai uralma ellen intéztek. Míg a monarchia megteremtette polgári elveit, a theokrácia vallási kiváltságai mögé húzódott és következetesen rabszolgaságban tartotta az értelmet. A királyok még csak azért élnek, mert küzdöttek a pápák ellen, mert megszüntették a templomosok rendjét és kiűzték a jezsuitákat, mert a polgári életet állították szembe a theokrácia életével. Midőn a pápa hangja a modern népek szabadsága, Olaszország függetlensége, az európai társadalmak világosítása ellen kel ki, nem egyéb, mint siri hang, mely elvész a XIX. század független szellemében, mely soha, de soha sem fog megalkudni a theokráciával, e középkori kisértettel!

Azon ember, ki még képes a pápai restaurációról ádrándozni, mely úgy a királyok, mint a népek előtt egyiránt gyűlöletes, az Antonelli bibornok, kit én először 1866-ban virágvasárnap láttam szent Péter templomában. Egy ud-

vari nemest kértem föl, hogy mutatná meg nekem s ő anynyira szeretetre méltó volt, hogy oly helyre állított engem, hol Krisztus helytartójának helytartója kellett hogy megálljon. Egy bizonyos francia, ki egy ildomos, értelmes nőt kísért s ki épen oldalam mellett állt, véletlenségből, vagy öszönből, szintén azon szándékkal jött oda, melylyel én, hogy i. lássa a bibornokot. E francia igen közlékeny volt. Mindenre ezer meg ezer megjegyzést tett, melyek főlválta majd csipősek, majd impertinensek, de legtöbbsnyire túlzottak voltak, miket aztán társnője sok ildommal elsimitott, mérsékelte. E hánya-veti kérkedő az irodalomban egy embert bálványozott: Heine Henriket; s a politikában egy embert gyűlölt: Antonelli bibornokot.

(Folyt. következik.)

„Aere perennius!“

Kedves barátom, Gerő!

Néhai Magyarosi Szőke József, sz.-udvarhelyi tanár, könyveit végrendeletileg iskolánk könyvtárának hagyta. E könyvek között volt énekes-könyve is és annak táblájára általa kiírva az énekek szerzői. Én lejegyzem neked szórúlszóra, ha szükségesnek látod, add ki.

Az új énekes-könyvbéli új énekek szerzői.

- 1) Augustai énekes-könyv: magyarországi énekes-könyvek a lutheránus atyafiaknak.
- 2) Füzési József, volt patai pap: 26, 35, 39, 42, 44, 52, 59, 72, 167, 186. = 10.
- 3) Szabó Ferenc, ujtordai pap; 29, 175, 179. 189, 192, 193, 201, 203, 205, 209, 212, 213. = 12.
- 4) Szentes István, volt sülelmedi pap: 1, 6, 9, 11, 16, 17, 19, 20, 23, 58, 60, 71, 76, 83, 87, 96, 158, 174, 188, 191, 198, 207, 224. = 23.
- 5) Ujvári György, szent-lászlói pap: 73, 176, 177, 180, 182, 211. = 6.
- 6) Pálfi Dénez, udvarhelyszéki esperes: 84 = 1.
- 7) Vadas József, kolozsvári pap: 157, 166, 170, 171, 221. = 5.
- 8) Zalathnáról küldöttek: 27. = 1.
- 9) Pap István, szászvárosi pap: 28, 40, 57, 178, 181, 187. = 6.
- 10) Mihály Károly, {nagy-enyedi profeszszor: 33, 185, 208, 210. = 4.
- 11) Profeszszor Szilágyi Ferenc: 34. = 1.
- 12) Profeszszor*) S.—J. 30. = 1.
- 13) Somogyi Mihály, szil.-somlyói pap: 172. = 1.

Következik Magyarosi megjegyzése az énekekre vonatkozólag.

Az irt énekek között legszébbek a következők:

- a) Füzési Józseftől: 35, 42, 52, 59, 72, 186.
- b) Ujvári Györgytől: 73, 177, legszebb a 8-ik vers.
- c) Mihályi Károlytól: 33. nóta: 78-ik zsoltár, 185, 208, 210.

*) A 12-ik sz. alatti jó részt tőle van, Szőke Józseftől és szerénységéből nem irta ki egészen nevét. Konc J.

d) Magyarországi énekek között: 146. nóta 84-dik zsoltár.

Öszinte barátod
Konc József.

VIDÉKI ÉLETT.

Hat év a radnótfáji ref. egyház életéből.

A radnótfáji ref. hitközség életéről, tudtomra, eddig elő még soha egy árva betű sem jelent meg a nyilvánosság orgánumaiban. De mit is lehetne írni, gondolja tán az olvasó, egy oly községről, mely a mellett hogy alig pár száznyi lelket számlál, távol-távol azon parttól, hol a feltűnőbb események születnek, az észak-keleti kárpátok aljában, elvonultan az élet zajától, csendesen számlálgatja a feje fölött haladó időt?... Pedig, most ez egyszer mégis megérdemli, hogy egy picike helyet kérjen, e „protestáns lap“ egyik félhasábjának valamelyik szegletében.

A radnótfáji egyház csak 207 lelket számlál; ezen nom igen előnyös oldala mellett még azon kedvezőtlen helyzete is van, hogy idegen ajkú elemek közé van szorítva, sokkal több román levén saját községében is. Ily helyzetben az önfentartási ösztön rendszerint kétszeresen szokott fölébredni; így van az ezen egyház-tagjaival is. Átlátták, megértették azt, hogy a radnótfáji ref. egyház nekik nemcsak vallás-erkölcsi testületük, hanem egyszersmind egy olyan kis fároszuk, mely megvédi őket az eleséstől, a nemzeti megsemmisüléstől.

Ennek tiszta tudatával bírván, tehetőségökhez képest minden lehető megtesznek, hogy fentartsák, gyarapítsák az egyházat. Hat éve múlt, hogy köztük lelkészkedem, s ezen hat év alatt anynyi buzgóságnak s abból folyó gyarapodásnak voltam szemtanuja, hogy lehetetlen, az elismerés szerény adóját le nem róni a nyilvánosság előtt! Az egyház hat évi működését itt rendre közlöm.

1869-ben a rozszant iskolaház helyett egy derék, tágas iskolát és tanítói lakot épített egy fedél alatt, mely került 1348 forint, 14 krba. Az iskolába 85 frt. 21 kr. értékű bútorokat, tanszereket, vezér-könyveket szerzett be, úgy hogy ma e kis egyház iskolája egészen felszerelve, teljesen megfelel a törvény kívánalmainak. Mind ennél nagyobb öröm az, hogy a tágas iskola-helyiség nem áll pusztán. Tanoncaink pontosan megjelennek, tanköteles gyermekeink közül akadatlantlan egy sincs kimaradva.

1869- és 1870-ben a „tanítói fizetést“ az egyház pénztárából évi 60 frttal javította, hogy az új tanodában új lelkesedéssel munkálkodjék a tanító.

1871-ben „templomát“ fedte be újra, 200 frt. 89 kr. költséggel.

1871-ben a „papi-fizetést“ javította meg évi 84 frt. 45 krrel, szintén az egyház pénztárából folyólag.

1872-ben (s 1874-ben) a papi és mesteri telken gazdasági mellék-épületekre 274 frt. 46 krt. költött.

1873-ban a „tanítói-fizetést“ ismét évi 69 forinttal szaporította. A tanító fizetése a javítások dacára is kevés

ugyan még most, de reményünk van, hogy az nem sokára a kellő fokig emelkedhetik fel.

1874-ben szilárd anyagból egy oly csinos, lakályos papiházat épített 3120 frt. 67 krban, mely díszére válnék egyházmegyénkben bármelyik népes előkelő községnek.

Mindezen építményeket az egyház azzal tetőzte be ugyancsak a múlt 1874. évben, hogy a mi eddig mind hiányzott, föllállította a „kepeváltási-tőkét“, mely jelenben 136 frtot képvisel. Magában véve, nem nagy összeg ugyan, de elég kezdetnek, elég egy 207 lelket számláló egyház szegény tagjaitól. Ezen alap iránt nyilvánuló lelkesedés reményt nyújt, miszerint nem nagyon sok idő kell arra, hogy a kis csemete szép koronájú előfává nőjje ki magát, melynek árnyában a jövő nemzedék áldva fogja emlegetni elődeinek jótévő kezeit!

Nemde, t. szerkesztő ur, nem ok nélkül kér kisedd egyházunk kevés helyet, rövid ismertetésére?

Még egyet. Midőn a főlebbi örvendetes gyarapodásról említést teszünk, lehetetlen hálás köszönetünket nem nyilvánítani a görögnyi ref. egyházmegye előljáróságának, t. esperes ur lankadni nem akaró buzgalmának, hogy néhány év előtt egyházunk szunyadó jövedelem-forrásait megnyitották!

Azt mondja a példaszó: propria laus sordet. Kijelentem azért, hogy nem dicsekvés, nem irkálgatási vágy diktálja e sorokat tollam alá, hanem közlöm egyfelől azért, hogy például szolgáljon az egyház-hiveknek, látván, a buzgóság mit tehet. Továbbá, hogy legyen ezen ismertetésem hatalmas argumentumunk azok ellen, kik minden áron azt akarják elhitetni magukkal, hogy hiveink kebléből a vallás-erkölcsi testületek iránti részvét kihaló félben lenne.

Gergely Lajos.
ref. ref.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Szász Béla, mint az igazg.-tanács tagja, a múlt évi egyh.-kerületi közgyűlésen beadta volt lemondását a kolozsvári egyházmegyei képviselőségről. A választás elrendeltetvén, a múlt vasárnapon tartott népes képviselői közgyűlésesen egyhangulag megválasztott dr. Jenei Viktor, egyetemi tanár, kibem egy buzgó, munkás és független tagot nyert egyházmegyénk, mint a kerületi közgyűlés.

= Szenszációra számított hírek. Midőn a múlt évben megindítottuk a hadjáratot lapunkban a theol. fakultás átköltöztetése érdekében, egy paptársunktól azt a hírt kaptuk, hogy Balászfalván fáklós zenét csináltak és a várost kivilágították annak örömére, hogy N.-Enyedről a fakultás elmegy. Azt mondták, hogy e hír hitelt érdemel; mi tudtuk, hogy csak kortes-fogás, és nem közöltük. Azonban, most eszünkbe jutott, midőn a következő híreket regisztráljuk. — Az erdélyi r. kath. püspökség székhelyét Gy.-Fehérvárról át akarja helyezni Kolozsvárra; e célra a mostani plébánia-épületet felépíti, s berendezi méltóságához illőleg s a püspökség oly udvart fog tartani, mely megilleti ez ország rész fővárosát, hol az ultramontán főrangnak hatalmas propagandát fognak csinálni a katholicizmusnak. Hasonlóképpen, át fogják Kolozsvárra helyezni papnőveldejüket, hogy a lehetőleg s az ő elveikhez képest felvilágosult ifjakat bossáthassanak ki a bányások közé, sat. sat. — Akarjuk hinni, hogy mindezek szenszációra számított hírek;

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

nem követeljük, hogy valaki feltétlen hitelt adjon nekik; — de annyira bizonyos, hogy a rom. katolikusok igen helyesen számítanak, ha ily céljaik vannak. Álljon csak itt elő egy fényes kath. püspökség, mely imponál — nem mint a mieink —; a vegyes-házasságok által katholizálja csak egy pár évtized alatt a protestánsokat; legyen csak Kolozsvár egészen katolikus főváros: s meglátják az akkor élők, hogy hova lesz az erdélyi ev. ref. egyh.-kerület azon argumentumokkal, melyeket most ellenünk használnak még ott is, honnan legkevésbé várnók. Hallgassunk csak vejem uramra, meg a sógoromra, meg az apósomra, üzzünk napi politikát egyházi kérdéseinkkel, gyűlölködjünk s érdekből, bosszúból ölünk meg minden jóra való eszmét: és a mai vezeték epita fuma előtt bizony nem fog meghajolni az utókor, mely egy új teremtés előtt fog megállani, holott a mai nap — midőn férfira várunk, ki a hullámok felett álljon — csak rönt, akadályokat gördít, és pusztulást jegyez. Ne adja az isten, hogy e sorainkban igazat mondtunk légyen; vajha egy férfi jönne, ki szellemének hatalmával új világot építne e károszbul, melyben most vergődünk.

= A sárospataki „irodalmi kör“ megalakult, alapszabályait mi is megkaptuk. Célja időrül- időre gondoskodni, hogy gimnáziumi és népiskolai tankönyveket készítsen; más részről, magasabb értékű és egyetemesebb érdekű művek is megjelenhessenek. A vallástant tárgyzó könyvek a szuperintendensi hivatalnak bemutattnak. Mi hiszszük, hogy ez a kör is fog igen sok hasznos dolgot produkálni; de ettől a modern „librorum revisor“-túl egy kissé félünk. Félünk, hogy egy soriasse fog megjelenni a „prohibitorum librorum“-féle munkáknak és ez ismét egy arcul-ütés lesz a magyar protestánsizmus részére. Meglátjuk, ha élünk!

= Zilahi ref. egyházunkban 1874-ben I. született: 76 fiu és 69 leány; összesen 145 gyermek; ebből törvénytelen 11 fiu és 9 leány; összesen 20 gyermek; hitfelekezetünkre tért 2 férfi és 1 nő; összesen 3. Tényleges szaporodás volt tehát 148 lélek. II. Meghalt: 126 a férfinen; 128 a nőnen; összesen: 254. Vallásukat elhagyta 1 nő. Korra nézve, a halandóság így áll: a) 1 napustól 1 évesig: fiu: 32; leány 31; összesen = 63. b) 1—5 évesig: fiu 22; leány 31; öszsz. = 53. c) 6—12 év. fiu 13; leány 16; öszsz. = 29. d) 13—20 év. fiu 2; leány 7; ösz. = 9. e) 21—60 év. férfi 36; asszony 29; öszsz. = 65. f) 61—95 év. férfi 21; assz. 14; öszsz. = 35. g) Vallását elhagyta nő 1; öszszes. = 1. Öszszes apadás: 126 férfi; 129 nő; összesen = 255. Ebből levonva a szaporodást 148. Tényleg fogytunk: 107 lélekkel. III. Házasság kötött: 38 pár. Zilah, január 15-én, 1875. Révay Pál, ref. pap.

= A sz. i. plébánus kepe-hátralékért zálogolász vegett elküldötte a számadó gondnokot és f. birót a tehénpásztorhoz. A pásztor nem ad zálogot; hanem kevés tartozását viszi egyenesen a plébánushoz. Beköszöntve amugy illedelmesen, így szól: meghoztam a tartozást, tisztelendő ur! Jól van, Péter, olvasd le az asztalra. Igon, de a tisztelendő ur is tartozik nekem egy véka buzával a tehenekért. Mogadom, Péter — volt a válasz. Én most fizetek, fizessen a tisztelendő ur is most; töltesse ki a véka buzát, elhozta a zsákot is. Állj meg Péter, ne siess; hiszen, én tán nem is tartozom; az én tehennem kétszer sem jártak a nyáron a csordába. Biz, én sem jártam még kétszer is a templomban. Miért nem jöttél, én minden reggel harangoztattam? Biz, én is minden reggel kürtöltem, miért nem hajtatta ki a teheneket. — Ez tény, nem költemény. Menyhárt András, kecsesi ref. pap.

Felölő szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.